

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

TINE LOVEC

**NESTRPNOST V POLITIČNEM DISKURZU POSTSOCIALISTIČNE
SLOVENIJE?
PRIMER »IZBRISANIH«**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

TINE LOVEC

Mentor: doc. dr. Jernej Pikalo

Somentorica: doc. dr. Simona Kustec Lipicer

**NESTRPNOST V POLITIČNEM DISKURZU POSTSOCIALISTIČNE
SLOVENIJE?
PRIMER »IZBRISANIH«**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2006

Naslov: NESTRPNOST V POLITIČNEM DISKURZU POSTSOCIALISTIČNE SLOVENIJE? PRIMER »IZBRISANIH«

Povzetek. Politika je v sodobni družbi skupaj z mediji in znanostjo najpomembnejše področje simbolnih bojev za prevladujočo interpretacijo realnosti. Pri tem imajo bistveno vlogo diskurzivne prakse, ki opredeljujejo kaj je mogoče o čem reči ter hkrati proizvajajo vedenje in identitete ter določajo družbene odnose. Zato je glavni namen pričujočega diplomskega dela analizirati politični oziroma parlamentarni diskurz, ki se je oblikoval v Državnem zboru, ob reševanju problematike 18.000 izbrisanih oseb iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije. Temeljni predmet analize so torej dobesedni zapisi sej Državnega zbora, na katerih so poslanci, v letih 2003 in 2004, razpravljali o vprašanju izbrisanih. Teoretično in metodološko izhodišče za analizo parlamentarnega diskurza predstavlja kritična analiza diskurza, ki opozarja na ideološkost diskurza in obenem predpostavlja interdisciplinarnost. Avtor skuša skozi analizo pokazati, kako so poslanci predstavljali izbrisane ter kakšne lastnosti, vloge in dejanja so jim pripisovali ter preko tega preveriti morebitno prisotnost elementov nestrpnosti in nacionalizma v parlamentarnem diskurzu.

Ključne besede: nestrpnost, izbrisani, nacionalizem, diskurz, postsocializem

Title: INTOLERANCE IN THE POLITICAL DISCOURSE OF THE POSTSOCIALISTIC SLOVENIA? A CASE STUDY OF THE »ERASED«

Abstract. Politics, along with media and science, is the most important field of symbolic struggles for the prevailing interpretation of reality in modern society. Discursive practices, which define the limits of what is possible to say and at the same time produce the behavior and identities and furthermore determine the social relations, have an essential role in the above mentioned interpretation. The main purpose of this thesis is, therefore, to analyze the political or parliamentary discourse that emerged in the Slovenian parliament during the process of resolving the problem of 18.000 erased people from the register of permanent inhabitants of the Republic of Slovenia. Consequently, the main subject of the analysis is the literal records of the meetings in the parliament where in 2003 and 2004 the members of parliament discussed the issue of the erased. The theoretical and methodological basis for the analysis of the parliamentary discourse is the critical discourse analysis that emphasizes the ideology of discourse and at the same time presumes interdisciplinary. Through the analysis the author tries to demonstrate how the members of parliament presented the erased and what characteristics, roles and actions were ascribed to them. The author also examines the alleged presence of the elements of intolerance and nationalism in the parliamentary discourse.

Key words: intolerance, erased, nationalism, discourse, postsocialism

SEZNAM KRATIC	4
UVOD.....	5
TEORETIČNA IZHODIŠČA	8
1. Kritična analiza diskurza (KAD)	8
1.1 Osem načel kritične diskurzivne analize	10
1.2. Model KAD	12
2. Nacionalizem in nestrpnost v postsocializmu	14
3. Nestrpnost in predsodki	16
3.1 Pokazatelji in oblike nestrpnosti.....	17
4. Nacionalizem in nacionalistični diskurz	19
5. Problem izbrisanih	25
EMPIRIČNI DEL	28
6. Metodologija	28
6.1 Cilji in predmet raziskovanja.....	28
6.2 Hipoteze.....	28
6.3 Indikatorji	29
6.4 Raziskovalne metode in tehnike	31
6.5 Omejitve raziskave	32
7. Analiza	33
7.1 Analiza nestrpnega diskurza.....	34
7.2 Analiza nacionalističnega diskurza	40
7.2.1 »Mi« ≠ »Oni«	40
7.2.2 »Oni« – sovražniki in ogrožajoč element	42
7.2.3 »Mi« > »Oni«	49
7.2.3 Diskurz o izbrisanih kot del predvolinega boja	52
SKLEP.....	57
LITERATURA IN VIRI.....	61

SEZNAM KRATIC

DeSUS – Demokratična stranka upokojencev Slovenije

JLA – Jugoslovanska ljudska armada

KAD – kritična analiza diskurza

LDS – Liberalna demokracija Slovenije

NSi – Nova Slovenija

RS – Republika Slovenija

SDS – Slovenska demokratska stranka

SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija

SLS – Slovenska ljudska stranka

SMS – Stranka mladih Slovenije

SNS – Slovenska nacionalna stranka

ZLSD – Združena lista socialnih demokratov

UVOD

Pričujoče diplomsko delo je še eno v nizu prispevkov, ki analizirajo in pri tem opozarjajo na vedno in celo vse bolj pereč problem nestrpnosti v naši družbi. Pri analizi tega problema se bom izognil najbolj očitnih in največkrat obravnavanih žarišč nestrpnosti pri nas, kot so nekatere spletne strani in mediji, ter se osredotočil na bolj prikrite oblike nestrpnosti, ki na prvi pogled niso jasno vidne. Podrobneje bom predstavil problematiko izbrisanih, saj ta problem sega v obdobje osamosvojitve in je ključni za razumevanje etnocentrističnega nacionalizma, nestrpnosti in sodobne ksenofobije pri nas. Z osamosvojitvijo in novo nastalo državo smo dobili koncept državljanstva, ki je utemeljen na etnosu oziroma narodni pripadnosti. To je vzpostavilo tudi nov koncept »tujosti« in »tujstva«, ki je vse, ki niso Slovenci po krvi in zemlji, po prednikih, jeziku in kulturi razglasil za tujce. Te tujce predstavljajo predvsem ljudje s področja nekdanje Jugoslavije in med drugim menim, da je bilo mogoče elemente tega koncepta razbrati tudi v parlamentarnih razpravah o izbrisanih. Izraz izbrisani označuje skupino ljudi, ki so bili leta 1992 izbrisani iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije (v nadaljevanju RS), potem ko po osamosvojitvi Slovenije niso zaprosili za državljanstvo.¹

Slovenija je namreč ob osamosvojitvi ponudila svoje državljanstvo vsem tistim, ki so imeli stalno prebivališče v Sloveniji, a so bili rojeni v drugih republikah nekdanje Jugoslavije in 170.000 ljudi je to tudi izkoristilo. 18.305 pa jih za slovensko državljanstvo iz različnih razlogov ni zaprosilo in so tako postali tujci s stalnim prebivališčem v Sloveniji. Tem ljudem je nato Ministrstvo za notranje zadeve RS odvzelo ta status z izbrisom iz Registra stalnega prebivalstva Slovenije. Ker je večina ekonomskih in socialnih pravic vezana na stalno prebivanje so naši državni organi s tem nezakonitim² dejanjem povzročili brez statusni položaj in življenjske stiske 18.000 izbrisanim prebivalcem Slovenije. Izbris se je kot pomembno javno dejanje začel artikulirati šele 10 let po dejanskem administrativnem izbrisu, ko so o njem spregovorili prizadeti sami.

¹ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 1

² Ustavno sodišče je leta 1999 z odločbo (U-I-284/94) ugotovilo, da je bil izbris stalnih prebivalcev Republike Slovenije, ki niso pridobili njenega državljanstva, v nasprotju z ustavo.

Vprašanje izbrisanih še danes ni v celoti rešeno. Najbolj je odmevalo v obdobju po odločbi Ustavnega sodišča Republike Slovenije (U-I-246/02 2003), ki je odločilo, da julija 1999 sprejeti zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (ZUSDDD 1999) ni v skladu z ustavo, saj tujim državljanom, ki so bili 26. februarja 1992 izbrisani iz Registra stalnega prebivalstva, ne priznava stalnega prebivališča v Sloveniji.³

Oktobra 2003 se je vprašanje izbrisanih tako pojavilo tudi na dnevnem redu javnih državnozbornih razprav in s tem se začne moja analiza. Vendar v diplomskem delu ne bom ocenjeval zakonskih predlogov in referendumskih pobud, o katerih so razpravljali poslanci, temveč me bo zanimalo, kako so poslanci v svojih razpravah predstavljali problem izbrisanih in izbrisane nasploh, kakšne lastnosti so jim pripisovali oziroma kakšen diskurz se je oblikoval v slovenskem parlamentu ob obravnavanju te problematike.⁴

Za analizo tega vidika problema sem se odločil, ker kljub dobri pokritosti problema s strani raziskovalcev, analiz, ki bi se ukvarjale s parlamentarnim diskurzom, ni veliko.

Do sedaj edino analizo diskurza o izbrisanih v slovenskem parlamentu je naredila Tina Čuček v svojem magistrskem delu »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav.«⁵ Avtorica analizira parlamentarne razprave na to temo, ki so se odvile med oktobrom 2003 in septembrom 2004. Pri tem ugotavlja, da je v parlamentarnih razpravah o izbrisanih prevladal nacionalistični diskurz, ki je poslancem tedanje opozicije služil ko opravičilo za zavrnitev zahteve Ustavnega sodišča. Tako so poslanci po mnenju avtorice ohranili neustavno stanje in legitimirali neenakost ter sovraštvo do izbrisanih.

³ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 1

⁴ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 2

⁵ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str.

S problemom izbrisanih se podrobneje, a na vsebinski ravni, ukvarja zbirka *Izbrisani, organizirana nedolžnost in politike izključevanja (2003)*, ki se loteva množične kršitve človekovih pravic iz polpretekle zgodovine nastajanja Slovenije kot samostojne države in njihovih posledic. Sam se bom torej osredotočil na parlamentarni diskurz, saj ocenjujem, da se je nestrpen odnos do problema izbrisanih in do izbrisanih nasploh pojavil tudi v politični sferi, saj so, predvsem opozicijski politiki, ki so jih takrat predstavljali poslanci SDS, NSi, SNS in vladna SLS, že od začetka parlamentarnih razprav izbrisane predstavljali v javnosti kot JLA agresorje, špekulante, sovražnike Slovenije in podobno.⁶

Pri analizi diskurza se bom oprl na tradicijo kritične analize diskurza (v nadaljevanju KAD), ki jo je utemeljil Norman Fairclough (1995) in jo dopolnil s koncepti nacionalizma in nestrpnosti. Pri tem bom skušal opredeliti tudi vzroke in posledice tega diskurza. Diplomsko delo sem zaradi preglednosti in jasnosti v grobem razdelil na dva dela. V prvem delu bom teoretično opredelil metodološka izhodišča diskurzivne analize in razložil osnovne pojme in koncepte, ki so potrebni za analizo in preverjanje zastavljenih hipotez. V primerih, kjer prihaja do več različnih interpretacij in rab posameznih konceptov in pojmov, sem izpostavil tisti pomen, v katerem se koncepti uporabljajo v tej raziskavi.

V drugem delu bom najprej s statističnega vidika analiziral dobesedne zapise sej državnega zbora, nato pa bom na podlagi teoretičnih izhodišč analiziral parlamentarni diskurz in tako preveril zastavljene hipoteze.

⁶ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 2.

TEORETIČNA IZHODIŠČA

1. Kritična analiza diskurza (KAD)

Politika je v sodobni družbi z mediji in znanostjo vred najpomembnejše polje intenzivnih simbolnih bojev za klasifikacijo, definicijo, reprezentacijo in pomen. Je polje raznih družbenih segmentov za prevladujočo interpretacijo realnosti in s tem tudi za njeno konstrukcijo. Diskurzivna analiza magnetogramov parlamentarnih razprav je tako dobrodošli novum kritične analize aktualnih političnih sil, ki so pooblaščen, da s svojo simbolno in realno močjo opredeljujejo okoliščine našega bivanja in delovanja v družbi (Hrženjak 2001: 106).

Foucault (2001) razlaga diskurz kot prakso, ki v določenem času in prostoru oblikuje objekte ali področja vedenja, o katerih govori. Diskurz ni omejen le na sistem znakov, jezik in besede, ampak je množici pravil podrejen način konstituiranja vednosti, ki poteka na osnovi oblikovanja smiselnih trditev idej, dogodkov, objektov in praks. Diskurz tako določa, kaj je mogoče o čem reči, kakšno obnašanje in katere prakse so primerne ter katere vednosti so ustrezne in pomembne. Diskurz je tako že po svoji naravi izključujoč. Z opredelitvijo kaj je relevantno, izključuje vse ostalo.⁷

Pri analizi parlamentarnega diskurza bom izhajal iz kritične analize diskurza (KAD), kot jo je utemeljil Norman Fairclough.

Fairclough (1995: 54) definira diskurz kot družbeno prakso, ki se pojavlja v tekstih, govoru ali drugi semioloških sistemih oziroma v diskurzivnih dogodkih. Je družbeno konstituiran, saj ga sooblikujejo različni konteksti, okoliščine ter institucije, v katerih diskurzivni dogodki nastajajo. Obenem pa je konstitutiven, kar pomeni, da določa in proizvaja določeno vedenje, identitete in družbene odnose.⁸

⁷ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 10.

⁸ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 2.

Kritična analiza diskurza združuje več različnih pristopov k diskurzu, ki izvirajo iz klasične retorike, saj gre pri KAD vedno za interpretacijo pisnega ali govorjenega besedila.⁹ Zato pri KAD ne moremo govoriti o holistični ali zaprti paradigmi, temveč o množici pristopov, ki jih ni mogoče spraviti v en teoretski okvir. V KAD je mogoče najti jezikoslovne, sociološke, psihološke in politološke teorije.¹⁰

Njena glavna značilnost je interdisciplinarnost in tako preseganje tradicionalne ločitve disciplin med jezikoslovjem, ki se osredotoča na mikroanalizo besedila in interakcije, in drugimi družboslovnimi vedami, ki analizirajo družbene probleme na makro ravni kot na primer sociologija, politologija. KAD skuša z empirično jezikovno analizo prispevati k reševanju družbenih problemov (Weiss, Wodak 2003: 1-11).

Različne pristope KAD združuje kritično raziskovanje diskurza, ideologije in oblasti.

Diskurz je v vseh pristopih KAD obravnavan kot oblika družbene prakse, ki se pojavlja v pisnih in govorjenih besedilih, torej skozi rabo jezika.¹¹

Jezik je skozi teoretsko prizmo KAD razumljen kot osnovno sredstvo, prek katerega so ljudje konstituirani kot individuumi in družbeni subjekti. Ker sta jezik in ideologija blizu drug drugemu, sistematično analiza jezika ali tekstov lahko razkrije sisteme zatiranja ljudi znotraj določenih družbenih struktur. Glavni cilj KAD je torej z analizo odkrivati zakrito strukturo odnosov dominacije, diskriminacije ter moči in nadzora, ki se izraža v jeziku in tako prispevati k morebitnim spremembam (Weiss, Wodak 2003: 15). Ideološki vidiki uporabe jezika in odnosi moči, na katerih ta sloni, so pogosto nevidni in zgolj implicitni. Naloga KAD je, da te nejasne vidike diskurza naredi vidne. Prav zaradi tega, ugotavlja Fairclough (1997), ta veja diskurzivne analize ni »nepolitična« in distancirano objektivna družbena veda. Gre za obliko intervencije v družbeno prakso in družbena razmerja in je zato sestavni del političnega aktivizma, usmerjenega proti rasizmu, seksizmu, homofobiji in

⁹ Besedilo je lahko tudi film oziroma vsak kulturni izdelek, na primer slika ali popevka.

¹⁰ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 31.

¹¹ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 31.

podobno. KAD ima torej jasno zastavljene politične cilje – boj proti diskriminaciji in sprememba diskriminatornih politik (Fairclough 1997).

1.1 Osem načel kritične analize diskurza

Kljub različnim teoretskim pristopom h KAD je med njimi nekaj stičnih točk, ki jih povzemamo po delih Normana Fairclougha (1997) in Ruth Wodak (1997).

1. KAD se ukvarja z družbenimi problemi

KAD ni usmerjena v analizo jezika ali uporabo jezika kot takega, pač pa k lingvističnim vidikom družbenih in kulturnih procesov. Pristop je interdisciplinaren in v analizi upošteva perspektive različnih disciplin.

2. Odnosi moči so diskurzivni

KAD predpostavlja, da se odnosi moči vzpostavljajo in reproducirajo v diskurzu. Eno od osnovnih vprašanj, s katerimi so se raziskovalke in raziskovalci ukvarjali, je donos moči med politiko in mediji. Ali gre pri medijskem in političnem diskurzu za dominacijo medijev nad politiko ali za izkoriščanje medijev s strani politike.

3. Diskurz konstituira družbo in kulturo

Odnos med družbo in kulturo ter diskurzom je dialektičen: diskurz konstituira družbo in kulturo, hkrati pa tudi družba in kultura konstituirata diskurz. »To pomeni, da vsak del uporabe jezika prispeva svoj lasten, majhen prispevek k reprodukciji in/ali transformaciji družbe in kulture, vključujoč tudi odnose moči. To je moč diskurza; prav zaradi tega se spleča boriti zanj (Fairclough, Fowler 1997: 273).

4. Diskurz je ideološki

Ideologije so načini reprezentacije in konstrukcije družbe, ki reproducirajo neenaka razmerja moči, vzpostavljajo odnose dominacije in izkoriščanja, ti odnosi pa niso zgolj ekonomske narave, kot meni marksistična tradicija, pač pa tudi spolne, etične in podobno. Vse tako imenovane zdravorazumske predpostavke so v osnovi ideološke. Ideologija pa se ne dotika samo vprašanja reprezentacije družbene realnosti, ampak je tudi konstrukcija kolektivnih identitet (v našem primeru izbrisanih).

5. Diskurz je zgodovinski

Diskurza ne moremo razumeti in analizirati brez upoštevanja njegovega konteksta. Besede, stavki, izjave so razumljivi le, če jih postavimo v določeno situacijo, če razumemo pravila, ki so implicitno vsebovana v določenih izjavah in pri tem je nujno tudi razumevanje preteklosti, na katero se diskurz nanaša.

6. Povezava med besedilom in družbo je posredovana

KAD povezuje družbene in kulturne strukture ter procese z besedili in slednje preučuje kot družbene prakse. Te povezave so kompleksne in posredovane.¹² Gre za vprašanje, kako govoreči v diskurzu realizira svoje namene, prepričanja in ideologije, ter kako poslušalec interpretira določen tekst glede na svoja lastna prepričanja, vedenje, ideologije in podobno.

7. Diskurzivna analiza je interpretativna

Diskurz je možno intepretirati na veliko različnih načinov, kar je odvisno predvsem od sprejemnikov in količine razpoložljivih informacij o kontekstu. Izjave ne pomenijo zgolj eno in jih zato ni moč interpretirati zgolj z vidika govorečega ali poslušajočega. Branje teksta je razredno, spolno, starostno, vrednostno in odnosno specifično, kar pomeni, da se razumevanje teksta ne dogaja prek tabule rase, temveč na čustveni, odnosnostni in vedenjski podlagi (Fairclough, 1997: 278). Vse naštetu velja tudi za raziskovalca. Razlika

¹² Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 33.

med njim in nekritičnim bralcem pa je dejstvo, da je pristop raziskovalca sistematičen in metodološko zamejen, ter da raziskovanje konteksta zmanjšuje število možnih interpretacij.

8. Diskurz je oblika družbene akcije

KAD ni politično nevtralna. Njen cilj je odkrivati in pojasnjevati vloge diskurza pri vzdrževanju neenakih odnosov moči v družbi ter tako prispevati k družbenim spremembam. KAD je torej oblika aktivizma, intervencije v družbene prakse, kot so na primer nacionalizem, rasizem, seksizem ipd. Kar pa seveda ne pomeni, da je manj znanstvena od drugih pristopov, saj je podrejena natančnim in sistematičnim standardom analize. Za razliko od večine znanstvenikov kritični znanstveniki eksplicitno izražajo svoje interese, ki sicer ponavadi ostanejo zakriti (Fairclough, Wodak 1997: 258). Analize kritičnih lingvistov so na primer prispevale k spremembi nekaterih šolskih učbenikov, v katerih so bile odkrite številne diskriminatorne prakse.

Tako je na primer Ruth Wodak leta 1989 v Avstriji objavila prvi šolski učbenik, v katerem med drugim piše o antisemitizmu v povojni Avstriji. Theun van Dijk je leta 1993 objavil analizo nizozemskih šolskih učbenikov, v katerih je odkril rasistične prakse, in dosegel, da so učbenike popravili. KAD torej lahko razumemo kot politično in znanstveno paradigmo, katere namen je boj proti diskriminaciji.¹³

1.2. Model KAD

Fairclough (1995) je razvil tristopenjski model za analizo diskurza kot družbene prakse. V njem združuje jezikoslovno analizo besedila, makrosociološko analizo družbenih praks in mikrosociološki interpretativni pristop.

Osnova za analizo je diskurzivni dogodek, ki je določeno pisno ali govorjeno besedilo, v našem primeru vsi govori poslancev oziroma dobesečni zapisi parlamentarnih sej o izbrisanih. Tega je mogoče preučevati na ravni besedila kot analizo jezikovnih struktur, na

¹³ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 34, 35.

ravni diskurzivnih praks kot načini produkcije in potrošnje besedila ter na ravni družbenih praks v smislu povezanosti in vpliva diskurzivnih praks na družbene prakse. Fairclough (1995) pri tem opozarja, da je analiza diskurzivnega dogodka na drugi in tretji ravni nujno interdisciplinarna.¹⁴

Tako bom, pri preverjanju hipotez o vprašanju diskurza, ki je prevladal v parlamentarnih razpravah o izbrisanih, analiziral diskurzivni dogodek na ravni družbenih praks in pri tem izhajal iz teoretičnih konceptov nestrpnosti in nacionalizma, ki jih bom podrobneje opisal v nadaljevanju.

¹⁴ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 36.

2. Nacionalizem in nestrpnost v postsocializmu

Postsocializem je skupinsko ime za sorodne srednje in vzhodno evropske režime, ki so izpeljali naporno tranzicijo v politično demokracijo in imajo vsi probleme z večjo ali manjšo nestrpnostjo, diskriminacijo, razraščanjem nacionalizma in ksenofobije (Kuzmanić 194: 165-66).

Splošne ugotovitve študij modernizacij so sicer vodile v sklep, da bosta prav za postsocialistične režime značilna višja stopnja tolerance oziroma večja strpnost do notranjih razlik, tako ideoloških kot etičnih ter večja odprtost do okolja, kar naj bi še posebej veljalo za države kot je Slovenija, ki so začele graditi novo nacionalno državo. Več kot desetletna praksa pa je pokazala, da nastanek demokratičnega političnega sistema še ne pomeni nujnega sobivanja s stališči, ki kažejo na visoko stopnjo tolerance. Demokratizacija in vzpostavljanje nacionalne države tako lahko ne le upočasnijo oblikovanje modernih stališč, pač pa tudi okrepi stališča, ki so avtoritarno, konservativno, ksenofobično in nacionalistično nastrojena. Vsesplošna podpora demokratični ureditvi žal še ne pomeni odsotnost naklonjenosti diskriminatornim ukrepom proti etičnim in drugim manjšinam (Bernik, Malnar in sod. 1995).

Postsocializmi tako niso znali ali zmogli zadihati brez vseh naštetih problemov. Najsi gre za slovensko, hrvaško, češko, slovaško, poljsko, srbsko, rusko ali katero koli drugo obliko postsocialističnega režima, vsaka ima svoje izvirne predvsem kolektivne, »grešne kozle«: »južnake«, Bosance, Muslimane, Slovake, Jude, Albance, Rome. Včasih celo preprosto govorijo o »Tistih« oz. »Onih« (Kuzmanić, 1994: 166).

Tranzicija v politično demokracijo je družbeno zaželen cilj, ki zahteva neizbežne velikanske napore in njena realizacija je povezana s številnimi negativnimi presenečenji kot je manifestacija ksenofobije in nestrpnosti ter negativno naravnani nacionalizem (Rizman 1997: 17). Ponoven vzpon nacionalizma in nestrpnosti v vzhodni Evropi lahko razumemo tudi kot odziv na dezorganizacijo oziroma zmedo, ki je nastala ob padcu socialističnega režima. Ta »sistemski vakuum« naj bi zapolnil kapitalizem in tržna ekonomija. V tej

situaciji je nacionalni šovinizem deloval kot nekakšen blažilec šoka, ki je nastal ob nenadni izpostavljenosti kapitalistične odprtosti in neravnovesja (Žižek v Torfing 1999: 197).

Tranzicija je torej pomenila rojstvo oziroma preporod novejših oblik nestrpnosti, kot so vrnitev klasičnega rasizma, novejši kulturni rasizem, nacionalizem in ksenofobija. Zlom socialističnega režima je odprl vrata dotlej latentnim izključevalnim praksam, ki so v 90-ih letih nepričakovano izbruhnile in se manifestirale žal tudi v bolj ekstremnih oblikah. V Sloveniji sicer nismo doživeli takšnega kolapsa, kot se je to zgodilo nekaterim drugim državam na jugovzhodu Evrope, vendar kljub temu ne moremo zanikati obstoja vseh neorganiziranih pa tudi organiziranih oblik nestrpnosti pri nas. Manifestirajo se tako kot del družbenega vsakdanjika, kot tudi del socialnega, političnega in kulturnega mainstreama. Etični in drugi izključevalni stereotipi in predsodki so sestavni del normativne strukture tukajšnje moralne večine (Jalušič 2001: 6-7).

Da so razne oblike nestrpnosti del socialnega in političnega mainstreama bom skušal tudi sam preveriti v nadaljevanju diplomskega dela. Najprej pa pogledjmo teoretska izhodišča, ki mi bodo pri tem v pomoč.

3. Nestrpnost in predsodki

Nestrpnost je nedorečen družboslovni koncept, ki izvira neposredno iz teologije in poznosrednjeveškega koncepta tolerance. (Ne)strpnost kot koncept ima svoj zgodovino in tudi zapovedano vsebino. Strpnost je prevod imena koncepta, ki je v drugih okoljih znan kot toleranca. Ko govorimo o nasprotju strpnosti, pa je to nekaj, kar v angleščini najpogosteje označuje pojem »Intolerance«. Strpnost je konkretna konceptualna rešitev, ki je nastala ob eni večjih evropskih zagat v času reformacije. Reformatorji so pred približno 500 leti skušali reformirati katolicizem z nekaterimi novimi idejami in rešitvami. Ob tem pa je pogosto prihajalo do verskih in drugih konfliktov, med katerimi niti dolgotrajne vojne niso bile redkost. Velik razcep krščanstva je botroval iznajdbi novega koncepta, ki bi omogočil »znosno« življenje v prihodnje. Ta »znosnost«/»prenašanje« (kar je tudi eden od možnih prevodov izraza »tolerance«) je bila ravno iznajdba, ki se od tedaj v zgodovini mišljenja predstavlja kot tolerantnost/strpnost (Kuzmanić 2004: 145-55).

Toleranca (strpnost) torej pomeni harmonijo različnosti. Strpnost danes ni več omejena samo na versko strpnost kot poprej, temveč tudi na strpnost do drugih ras, narodnosti in drugače mislečih. Pri tem je potrebno poudariti, da gre pri strpnosti v osnovi za pasivno držo, kar nakazujejo tudi različna možna razumevanja izraza »tolerance«, kot so prenašanje, dopuščanje ali trpljenje.

Nasproten pojem strpnosti je nestrpnost, ki pomeni da so nekateri ljudje obravnavani drugače, manjvredno zaradi svoje nacionalnosti, religioznih prepričanj, seksualnosti, ali pa zgolj zaradi drugačne obleke in barve las. Nestrpnost vsebuje ideje in prepričanja, ki se med drugim udejanjajo v diskurzu in zajemajo podreditve »drugih« ali preprečevanje njihove polnopravne udeležbe v družbi (Leskošek 2005: 9).

V socialni psihologiji razumejo nestrpnost kot posledico negativnih predsodkov, ki so definirana kot vrsta stališč, ki niso upravičena, argumentirana ali preverjena, ki temeljijo na govoricah in nepreverjenih dejstvih, kljub temu pa jih spremljajo intenzivne emocije in so zelo odporna na spremembe. Predsodki tako predstavljajo neko latentno dispozicijo,

pripravljenost na neko vrsto obnašanja in se kažejo predvsem v nespoštljivem, nestrpnem, ponižujočim ali prezirljivem odnosu do drugih in drugačnih (Ule, 2004: 165).

Wertherell (1996) trdi, da so predsodki v prvi vrsti komunikacijski in jezikovni akti, ne pa kognitivni in zaznavni pojavi, zato je gradnja in razgradnja predsodkov proces konstrukcije in dekonstrukcije socialnega sveta. Tako konstrukcija kot dekonstrukcija se dogajata v zasebnih in javnih diskurzivnih praksah (v našem primeru so to govori poslancev). Izhajajoč iz Foucalta (1984) lahko diskurze definiramo kot dominantne označevalne in vedenjske prakse, ki podpirajo in legitimirajo odnose moči. Zato stereotipi in predsodki ne delujejo zgolj kot neke vrste zmote ali iluzije, ki bi temeljile na napakah človekovega procesa predelave informacij, temveč so to deli ideoloških pripovedi in zgodb, s čimer označujemo oblikovanje vzorcev družbenih odnosov, zlasti odnosov moči in neenakopravnosti v družbi.

Predsodki nenehno nastopajo kot sestavina dialogov in razprav znotraj družbe. Predsodkovni diskurz oblikuje, konstruira in rekonstruira podobo drugih ljudi, kot tudi lastno identiteto govorcev. Pri tem govorci govorijo v skladu s svojo referenčno skupino. Spuščajo se v kolektivne oblike diskurza, sklicujejo se na razne avtoritete, prevladujoča mnenja, predvsem pa na tiste vzorce ideologij, ki branijo obstoječe razmerje moči v družbi (Ule 2004: 197-98).

3.1 Pokazatelji in oblike nestrpnosti

Nestrpnost se pojavlja na različnih stopnjah in oblikah, ki so med seboj povezane oziroma lahko vplivajo ena na drugo. Pokazatelje nestrpnosti pa lahko obravnavamo tudi kot načine izražanja nestrpnosti. V knjigi *Tolerance: The threshold of peace (1997)* Betty A. Reardon poda nekaj pokazateljev nestrpnosti, ki jih v nadaljevanju na kratko povzemam. Pri preverjanju hipotez se bom zaradi predmeta raziskovanja osredotočil predvsem tiste načine izražanja nestrpnosti, ki se udejanjajo na diskurzivni ravni.

Pokazatelji ter načini izražanja nestrpnost (Reardon 1997):

Jezik: žaljivi, podcenjevalni in izključujoč jezik, ki razvrednoti, poniža, razčloveči kulturne, rasne, nacionalne ali socialne skupine.

Stereotipizacija in generalizacija: posploševanje ter opisovanje vseh članov določene skupine z istimi lastnostmi, ponavadi negativnimi.

Zasmehovanje: vzpodbujanje pozornosti do določenih človeških vzorcev vedenja, lastnosti ali karakteristik kot tudi zasmehovanje in žalitev.

Predsodek oziroma predsodkovni diskurz: mnenje, izoblikovano na osnovi negativne generalizacije ali stereotipov bolj kot na dejanskih dejstvih, primerih določenega obnašanja posameznika ali skupine.

»**Grešni kozel**«: obtoževanje skupine ali posameznikov za travmatične dogodke ali socialne probleme.

Diskriminacija: izključevanje od socialnih pravic in dejavnosti izključno na ravni predsodkov.

Onečaščenje in uničevanje: oblika iznakaženja religioznih ali kulturnih simbolov ali struktur z namenom, da se razvrednoti ali smeši prepričanja in identitete tistih, katerim so te simboli in strukture pomembne.

Represija: nasilna kršenje in preprečitev uživanja človekovih pravic.

Izključevanje: zanikanje možnosti osnovnih potreb ali polne soudeležbe v družbi kot tudi v določenih družbenih dejavnostih.

Segregacija: vsiljena ločitev ljudi različnih ras, vere ali spola, ponavadi na škodo določene skupine.

Izgon: uraden ali nasilen izgon ali zanikanje pravice vstopa ali prisotnosti v prostoru, družbeni skupini ali na katerem koli mestu, kjer se odvijajo družbene dejavnosti.

Uničenje: zapor, fizična zloraba, odstranitev iz okolja, kjer osebe živijo, oborožen napad, ubijanja, ki vključuje tudi genocid.

4. Nacionalizem in nacionalistični diskurz

»Nacionalistični diskurz – monstrozna pošast ali nedolžen bavljav? Realna nevarnost svobodne družbe ali zgolj ritualni dodatek vladajočega gospostva?« (Praprotnik, 1999: 59).

Pri opredelitvi pojma nacionalizem se teoretiki že od nekdaj srečujejo s skoraj nepregledno množico definicij. Na akademskem področju govorimo o jezikovni džungli in slabo poznavanje tega fenomena se nemalokrat pripisuje ne ločevanju družbeno političnih pojmov, kot so narod, nacija, nacionalizem, nacionalna zavest, nacionalna država itn. Nerazumevanje, ki spremlja te pojme, se stalno prenaša na pojem nacionalizma, ki je največkrat sinonim političnega izražanja lojalnosti do države in ga mnogi teoretiki razumejo v modernizacijski funkciji izgradnje stabilne nacionalne države. Takšna uporaba nacionalizma nikoli ni bila naklonjena manjšinam v državi in ne etničnim skupinam (Rizman 1991:17).

Kako posamezen avtor definira nacionalizem, je odvisno od njegovega preferiranja določene sestavine nacionalizma. Med skupne sestavine najpogosteje štejejo: zavest o edinstvenosti oz. posebnosti neke skupine ljudi glede na njihovo etnično, lingvistično in religiozno homogenost; poudarjanje skupnih sociokulturnih vedenjskih norm in zgodovinskega spomina; občutek skupnega poslanstva; prezir in sovraštvo do drugih narodov (ksenofobija, rasizem, antisemitizem) (Alter 1991: 224).

Alter (1991) razlaga nacionalizem kot politično silo, ki je zadnji dve stoletji vplivala na svetovno in evropsko zgodovino, med drugim tudi na ideje svobode, parlamentarne demokracije in komunizma. Gre za enega najbolj ambivalentnih pojmov v okviru politične misli. Na eni strani se v okviru nacionalizma lahko govori o osvoboditvi nekega naroda oziroma boju za obstanek, po drugi strani pa ga izenačujemo z zatiranjem enega naroda nad drugim. Ta »stran« nacionalizma je prišla do izraza predvsem med letoma 1918 in 1945, ko je nacionalizem postal sinonim za netoleranco, nečlovečnost in nasilje. Tu se je pokazala prava ambivalentnost nacionalizma. V njegovem imenu so vodili vojne, počenjali strašne zločine, opravičevali teritorialna osvajanja, omejevali svobodo ter ogrožali obstoj

posameznika in ljudstev, hkrati pa je vzbujal upe za svobodni in pravični družbeni red. Nacionalizem je torej primerno opravičilo mnogih stvari, ki v sebi nosijo skrajna nasprotja in protislovja. V sebi nosi tako nevarnosti kot ugodne priložnosti, tako da je včasih težko govoriti o istem pojmu, temveč le o množstvu pojavov, ki jih označujemo z isto besedo.

John Breuilly (1991) je nacionalizem definiral z vidika nacionalistične, komunikacijske, marksistične, psihološke in funkcionalne teorije. Pri **nacionalistični razlagi** gre tako za teorijo, kot tudi za politiko. Bistvo teorije je, da narodi vedno izkazujejo svojo zahtevo po samostojnosti in jo skušajo realizirati. Vse se podreja nacionalnim interesom, v ospredje se postavlja lasten narod, čeprav se pri tem ogroža obstoj drugih narodov. **Komunikacijski pristop** razume narod kot razvit sistem komunikacij v moderni družbi. Bistvo komunikacij pa v razvoju občutka skupne pripadnosti in nacionalne identitete. **Marksistična razlaga** temelji na preferiranju pomena konflikta za družbo. Nacionalizem je podrejen razrednim konfliktom in ekonomskim neenakostim znotraj neke družbe in med različnimi družbami. **Psihološke razlage** nacionalizma poudarjajo notranjo psihološko potrebo po identifikaciji ljudi z neko skupino in njenimi širšimi družbenimi cilji. **Funkcionalistične teorije** poudarjajo pomen nacionalizma pri prehodu iz tradicionalne družbe v moderno oziroma pri transformaciji tradicionalne identitete v moderno. Poleg tega pa funkcionalisti vidijo pomembno vlogo nacionalizma predvsem pri izgradnji, integraciji in povezovanju moderne države (Breuilly v Rizman 1991).

»Mnoštvo vseh definicij naroda, kaže na njegov ideološki značaj in hkrati potrjuje, da obstoj narodov ni resnica, ki smo jo ljudje odkrili, ampak konceptualizacija sveta, ki smo ga ustvarili« (Jackson 1993: 9).

V nadaljevanju se bom osredotočil na razlago naroda in nacionalizma, kot ga razume Anderson Benedict, ki sodi vplivnejše raziskovalce fenomena nacionalizma nasploh. Anderson Benedict (1998) narod razume kot **zamišljeno politično skupnost**. Zamišljeno zato, ker niti pripadniki najmanjšega naroda nikdar ne spoznajo svojih članov, ne srečajo vseh niti ne slišijo zanje – in vendar vsak izmed njih nosi predstavo o povezanosti v skupnost. Narod je zamišljen kot omejena in suverena skupnosti, ki sebe, ne glede na

socialne in druge razlike, dojema kot tovarišijo. Meja, ki ločuje narod od drugega naroda, je lahko spremenljiva, vendar je končna. Na tem ozemlju pa je suverena država zagotovilo in hkrati znak svobode (Anderson 1998: 14-16).¹⁵

Andersonova zamišljena skupnost ne stoji nasproti nečem naravnemu, realnemu, ki bi bilo zato bolj resnično in bolj pomembno. Narod kot zamišljena skupnost je nekakšna ideja, diskurzivna konstrukcija, ki pri razpadu družbe na atomizirane posameznike, pozitivno konsolidira praznino, ki ob tem nastane.¹⁶

Ideja naroda tu nastopa kot nekakšen subjektivni odsev zahteve po celoti in ta subjektivni odsev je tista točka, ki je tem atomiziranim posameznikom skupna, saj vsak zase in tako kot drugi »sanjajo« celoto, kateri pripada. Anderson (1998) priznava narodu modernost in celo popularnost, saj pravi, da je zavest narodnosti najbolj univerzalno priznana vrednota v političnem življenju naše dobe, kar vpliva tudi na vsesplošno razširjenost nacionalizma. Zato nacionalistični diskurz ponavadi ni negativno vrednoten (v kolikor je sploh prepoznan kot tak), saj so, kot pravi Praprotnik (1999), njegove premise obče sprejete in med njimi tudi obče veljavna ideja, da sta homogenost in obramba proti heterogenosti povsem normalni.

Družbena realnost je namreč vedno polna antagonizmov in neskladij, ki onemogoča, da bi bila družba popolnoma simbolizirana. To praznino družbene realnosti zapolnjuje narod, kot mit, ki nas presega in obenem določa našo identiteto. Pomembno vlogo v tem procesu ima nacionalizem, ki narodu kot praznemu mestu v simbolni strukturi družbe zagotavlja določeno vsebino. Nacionalistično polnilo naroda, ki konstituira in legitimira nacionalistični diskurz, predstavlja nujna in neločljiva vez krvi in zemlje, ki temelji na izključevanju drugih (Torfing 1999: 191-209).¹⁷

¹⁵ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 47.

¹⁶ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 47.

¹⁷ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 48.

Pri vzpostavljanju in ohranjanju zamišljene skupnosti imajo veliko vlogo diskurzivne strategije, katerim smo priča v vsakdanjem življenju. Po Andersonu je jutranjo molitev zamenjalo branje jutranjega časopisa. Jezik in skupna vera, ki spremljata posameznika, bistveno prispevata k samozavedanju ljudi glede pripadnosti istemu narodu (Rizman 1991: 33).

Za reprodukcijo nacionalizma in za konstitucijo nacionalne identitete torej ni pomembna le njegova vsebina, ampak tudi same diskurzivne prakse, ki igrajo pomembno vlogo v izražanju, legitimaciji in vključevanju nacionalizma v družbo. Kot pravi Anderson (1998: 19), je nacionalistični diskurz na določen način ritualiziran z namenom, da se usoda spremeni v kontinuiteto in da se naključju da smisel.

Nacionalistični diskurz ima določene osnovne značilnosti, ki se v izjavah pojavljajo in jih označujemo kot ideološke in imajo pomembno vlogo pri reprodukciji nacionalne identitete. Pomemben ideološki člen je »ideologija konsenza«, saj se mediji in politiki pogosto obnašajo, kot da celotna populacija pozna njihova izjavljena dejstva oziroma, da so ta dejstva del »zdrave pameti« in da govorijo jezik tolerance. Druga značilnost nacionalističnega diskurza je reprodukcija »nas« in »onih«.

Nacionalisti trdijo, da ljudje v prvi vrsti pripadajo nekemu narodu ter da je tak občutek najpomembnejši in povsem normalen.¹⁸ Pri tem je sporno to, da iz tega izhajajo določena stališča o pomembnosti naroda in politike. Pripadnost narodu se tako pretvarja v izključujoč nacionalni »mi«.¹⁹ Konsenzualni »mi« je sprejet, kot edini veljavni oziroma legitimni in je simptomatično ogrožen s strani »drugih« oziroma zaradi »njih« (Fowler v Praprotnik 1999: 64).

Nacionalistični diskurz torej ustvarja sovražnike. Da postaneš sovražnik zamišljene skupnosti, pa je dovolj že, da si tujec, da si eksistencialno nekaj drugega in tujega. Tujec

¹⁸ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 48

¹⁹ Povzeto v Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 48

oziroma drugi je lahko zgolj posameznik kot anonimnež, kot neznanec in zgolj pod pogojem javnega in formalnega deklariranja. Takoj ko bi tega anonimneža srečali v realnosti se njegov atribut sovražnika zamaje. Zato je lahko sovražnik samo kot javni sovražnik, kot namišljen sovražnik namišljene skupnosti (Schmitt v Praprotnik 1999: 64). Diskurzi tako niso le nedolžne jezikovne rabe, saj diktirajo delovanje socialne kognicije, vzpostavljajo mnenja, predsodke in kanalizirajo socialno percepcijo. Nacionalizem je v bistvu socialno naučen, diskurz pa ima bistveno vlogo v procesu njegove ideološke produkcije in reprodukcije. Lahko bi rekli, da nacionalizem »živi« izključno v jeziku in zato potrebuje posrednike, ki jim je dana moč, da govorijo za narod in v imenu naroda (Van Dijk v Praprotnik 1999: 61).

Nacionalizem in nacionalistični diskurz ima lahko tudi pozitivno družbeno funkcijo, saj integrira ljudi in vzpostavlja kohezijo ali kot razlaga Barbara Ward (v Praprotnik 1999: 61), je samo nacionalna skupnost zmožna ustvariti idejo o skupnem dobrem in nacionalizem je kot organizacijski princip pomemben faktor na vseh treh področji človeških potreb, ki so sorodstvo, kohezija in ekonomska funkcija. Kljub temu pa je v novonastalih postsocialističnih državah nacionalizem manifestiral predvsem v negativnem smislu. Učinkovito integracijo ljudi in notranjo kohezijo je namreč mogoče doseči šele oziroma tudi z izključevanjem drugih in drugačnih ali kot pravi Praprotnik (1999: 62): »Narod je mogoče ljubiti šele ob določitvi outsiderjev.«

V tem kontekstu je potrebno opozoriti tudi na populističen vidik nacionalističnega diskurza. Kot kažejo različne zgodovinske izkušnje in aktualna dogajanja²⁰ v Evropski Uniji, se nacionalizem in nacionalističen diskurz večkrat pojavljata tudi kot del boja za oblast. Kot pravi Marczevska-Rytka (2002) se populizem kaže predvsem v povečevanju lastnega naroda ter predstavljanju lastne kulture in vrednot kot idealnih in večvrednih. Hkrati pa se kaže tudi v izpostavljanju sovražnih stališč do drugih oziroma tujcev, ki ogrožajo to idealno skupnost.

²⁰ Glej npr. Marczevska-Rytka (2002).

Za razumevanje parlamentarnega diskurza o izbrisanih je potrebno izpostaviti tudi ozadje slovenskega nacionalizma. Slovenska nacionalna identiteta je bila že od nekdaj razumljena predvsem kot etična identiteta in tako se je, kot pravi Zorn (2003), izključujoče razumevanje naroda oziroma nacionalnosti v veliki meri preneslo tudi na koncept državljanstva utemeljenega na osnovi načela izvora oziroma krvne zveze (*ius sanguinis*), kar je vplivalo na veliko kršitev človekovih pravic, ki so posredno povezane z izgrajevanjem nacionalne države. Prevladujoča ideologija v Sloveniji je bila v 90-ih sovražna do vseh, ki niso etnični Slovenci. V letih 1993 in 1995 je bilo več javnih predlogov²¹ za revizijo in odvzem državljanstva tistim, ki so ga dobili po 40. členu zakona o državljanstvu.²² Dvakrat so bili ti predlogi obravnavani v Državnem zboru. To je takrat pripomoglo k oblikovanju nacionalističnega in nestrpnega diskurza, ki je konstituiral kulturnega Drugega, tj. skupine ljudi, imenovane Neslovenci (Zorn 2003: 91).

Predpostavljam, da je nacionalistični diskurz, ki je bil takrat povezan z oblikovanjem slovenske nacionalne države in obenem izključevalen, zopet prišel do izraza v okviru reševanja problematike izbrisanih.

²¹ Leta 1993 je M. Gerlanc vložil zahtevo za razpis referendumu o reviziji državljanstev, pridobljenih po 40. členu zakona o državljanstvu. Leta 1995 pa so tako zahtevo vložili poslanci S. Lap, M Poljšak in Š. Matuš (Mencin Čeplak 2005: 124).

²² Prvi odstavek tega člena se glasi: »Državljan druge republike, ki je imel na dan plebiscita o neodvisnosti in samostojnosti Republike Slovenije dne 23. decembra 1990 prijavljeno stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in tukaj tudi dejansko živi, pridobi državljanstvo Republike Slovenije, le v šestih mesecih od uveljavitve tega zakona vloži vlogo pri za notranje zadeve pristojnem upravnem organu občine, na območju katere ima stalno prebivališče« (Uradni list RS 7/2003).

5. Problem izbrisanih

Da bi se izognila problemom s kakšnimi 200.000 »notranjimi imigranti« iz drugih republik SFRJ, je Slovenija leta 1991 javno obljubila, da bo tem ljudem omogočila pridobitev slovenskega državljanstva. Pogoji za pridobitev so bili trije: registrirano stalno prebivališče v Sloveniji na dan 23. 12. 1990, dejansko življenje v Sloveniji in vložitev vloge za državljanstvo v šestih mesecih. Slovenija je obljubo držala in okrog 170.000 oseb je dobilo državljanstvo na tej podlagi. Od preostalih 30.000 oseb jih je okrog 11.000 Slovenijo zapustilo, 18.305 oseb pa ni zaprosilo za državljanstvo v predpisanem roku. Ti ljudje so imeli stalno prebivališče v Sloveniji in so bili ne glede na izgubo državljanstva v novi državi, upravičeni nadaljevati življenje v Sloveniji, čeprav kot tujci. Kljub temu pa je ministrstvo za notranje zadeve na dan, ko je potekel rok za pridobitev državljanstva, z izbrisom iz registra stalnega prebivalstva Slovenije odvzelo tem ljudem status oseb s stalnim prebivališčem v Sloveniji. S tem je 18.305 ljudi izgubilo vse pridobljene socialne in druge pravice (Dedič 2003: 141-43, Krivic 2003: 145-51).²³

V letih 1994 in 1995 sta bili na Ustavno sodišče vloženi prvi pobudi za presojo ustavnosti Zakona o tujcih, vendar se o njima ni odločalo vse do februarja 1999, ko je ustavno sodišče v novi zasedbi odločilo, da je bil izbris neustaven in brez zakonske podlage, zato je zakonodajalcu naložil naj reši neustavno stanje²⁴

Pet mesecev pozneje, 8. julija 1999, so poslanci sprejeli Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v RS (ZUSDDD). Ta je omogočil pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje državljanom drugih držav naslednic nekdanje SFRJ, ki so imeli na dan referendumu o osamosvojitvi (23. 12. 1990) prijavljeno stalno prebivališče in so v Sloveniji od takrat tudi neprekinjeno živeli, oziroma tujcem, ki so v Sloveniji neprekinjeno živeli od njene osamosvojitve (25. 6. 1991). Sredi junija 2002 so izbrisani, ki so februarja istega leta na Ptuj ustanovili Društvo izbrisanih prebivalcev Slovenije, vložili ustavno

²³ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 24

²⁴ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 50.

pobudo zoper ZUSDDD, ker ta ne ureja statusa za nazaj. Ustavno sodišče RS je aprila 2003 odločilo, da julija 1999 sprejeti Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (ZUSDDD) ni v skladu z ustavo, ker tujim državljanom, ki so bili 26. februarja 1992 izbrisani iz Registra stalnega prebivalstva, od navedenega dne ne priznava stalnega prebivanja v Sloveniji. Zato je ustavno sodišče zakonodajalcu naložilo, naj v šestih mesecih razreši neustavno stanje (Dedič 2003: 141-43, Krivic 2003: 145-51).²⁵

Parlamentarci so tako dobili nalogo, da pripravijo zakon, ki bi uredil status približno polovice izbranih, za drugo polovico pa je ustavno sodišče odredilo takojšnjo retroaktivno povrnitev nezakonito odvzetega statusa, ki jo je z nekajmesečno zamudo notranje ministrstvo tudi začelo izvajati (Krivic 2003: 145-51)²⁶

Oktober leta 2003 je vlada parlamentu predložila osnutka dveh zakonov, s katerima naj bi uredili status izbranih in omogočili popravilo krivic.²⁷ Prvi, tehnični zakon, naj bi retroaktivno urejal pravice tistih izbranih, ki so si že uredili status, drugi, sistemski zakon pa naj bi določil pogoje za pridobitev statusa tujca za tiste izbrisane, ki si tega še niso uredili. Poslanci so najprej sprejeli tehnični zakon o izbranih, vendar je Državni svet dal veto na ta zakon, zato so v DZ ponovno odločali o nekoliko spremenjenem tehničnem zakonu, ki je bil ponovno sprejet. Nato je 30 poslancev s podpisi zahtevalo razpis naknadnega zakonodajnega referendumu. Poslanci vladajoče koalicije so na ustavno sodišče naslovili pobudo za presojo morebitnih protiustavnih posledic referendumu, vendar jo je sodišče zavrnilo, ker so predlagatelji zamudili predpisani rok za vložitev pobude.²⁸

Dne 4. aprila 2004 je bil izveden referendum, ki se ga je udeležilo 31,5 odstotka volivcev, čeprav je ustavno sodišče že pred tem presodilo, da izid, kakršen koli že bo, ne bo veljaven.

²⁵ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbranih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 24.

²⁶ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbranih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 25.

²⁷ Čuček, T., »Diskurzi o izbranih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 51.

²⁸ Čuček, T., »Diskurzi o izbranih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 51.

Proti tehničnemu zakonu o izbrisanih je glasovalo 95 odstotkov udeležencev referendumu. Vmes so se vrstile razprave o obeh zakonskih predlogih, pojavili pa so se tudi osnutki tretjega, ustavnega zakona, o katerem sicer poslanci javno niso razpravljali.²⁹

Da bi razumeli problem izbrisanih, bom na kratko povzel razliko med konceptom državljanstva v nekdanji Socialistični republiki Jugoslaviji in samostojni Sloveniji. Kot pravi Jalušič (2003), je stari komunističnih sistem temeljil na sistemu kolektivnih pravic in razumevanju državljanstva kot obveznosti in dolžnosti ter kot članstvo in pripadnost državi, v smislu posedovanja potnega lista. Kolektivni subjekt pravic je predstavljalo delovno ljudstvo, državljani so bili v veliki meri identificirani z njim in večina pravic, tudi marsikatera participativna je izhajala iz zaposlitve. Po prehodu v nacionalno državo in globalno tržno ekonomijo pa je državljanstvo začelo pomeniti tako rekoč vse. Notranjepolitično je državljanstvo (ali vsaj stalno prebivališče) postalo dobesedno splošni pogoj za dostop do večine pravic in možnosti. Brez državljanstva se danes v Sloveniji težko dobi službo, nekaterih poslov sploh ni mogoče opravljati. Pravica do dela je omejena, ni socialnih in zdravstveni pravic itd. (Jalušič 2003: 11-12).

Z izbrisom iz Registra stalnega prebivalstva RS je tako 18 tisoč ljudi izgubila pravno podlago z eksistenco: izgubili so zaposlitev in možnost iskanja nove zaposlitve, mnogi so izgubili pokojnino ali možnost da bi jo zahtevali. Vsi njihovi papirji in dokumenti so bili uradno razveljavljeni (Krivic 2003: 147). Kot razlaga Sušnik (2006) pa so izbrisani z izgubo državljanstva izgubili tudi civilne in politične pravice. Predvsem je pomembna ugotovitev, da so izgubili osnovno državljansko pravico, da bi lahko javno govorili in bili poslušani in zato se je tudi problem izbrisanih artikuliral šele 10 let po dejanskem izbrisu. Izbrisani so najprej morali povzročiti javni konflikt, ki je prinesel priložnost za to, da so govorili v javnem prostoru, si izborili možnost za pogajanja in vključitev v dialog (Sušnik 2006: 69).

²⁹ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 31).

EMPIRIČNI DEL

6. Metodologija

6.1 Cilji in predmet raziskovanja

Cilj diplomskega dela je v prvi vrsti analiza problema izbrisanih. Tako kot tudi Čuček³⁰ pri tem ne bom vrednotil vsebinskih rešitev ampak se bom osredotočil na preučevanje in analizo političnih razprav, ki so potekale v državnem zboru ob reševanju tega problema. Glavna naloga je preveriti morebiten nestrpen in nacionalistični diskurz parlamentarcev, ki se je oblikoval v okviru teh razprav. Pri analizi diskurza se bom oprl na metodologijo in teorijo kritične analize diskurza, s pomočjo katere bom lahko preveril hipoteze in tako poskušal uresničiti zastavljen cilj.

Posredno pa bom, tudi s pomočjo statističnega pregleda izgovorjenih besed v parlamentu, skušal oceniti kakšen vpliv sta problematika izbrisanih ter predvolilno obdobje imela na parlamentarni diskurz ter zakaj ti še vedno nimajo urejenega statusa. Tako kot v Čuček³¹ bodo osrednji predmet analize poslanske razprave, ki so se zvrstile v obdobju med oktobrom 2003 in februarjem 2004. Obravnaval bom osem rednih ali izrednih sej DZ, ki so bile posvečene reševanju problematike izbrisanih, ali pa se je o izbrisanih razpravljalo v okviru v kake druge seje. Seje različni parlamentarnih odborov, ki so potekale za zaprtimi vrati, nisem vključil v analizo.

6.2 Hipoteze

Diskurz, ki se je oblikoval v parlamentarnih razpravah o izbrisanih, je vseboval elemente nestrpnosti in nacionalizma. Nekateri poslanci so s strategijo stereotipizacije ter žaljivega, zasmehovalnega in nasploh nestrpnega jezika ustvarjali negativno podobo o izbrisanih.

³⁰ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str.2 in 52.

³¹ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str.2 in 52.

Hkrati pa so v razpravah poslancev jasno izražena nacionalistična stališča, ki poudarjajo pomembnost »nas«, »Slovenije«, »Slovencev« in ogroženost s strani »onih« oziroma »tujcev.« Menim, da je tak diskurz posredno povezan tudi s časom pred državnozborskim volitvami 2004, v katerem se je ta tematika obravnavala oziroma s politizacijo problema izbrisanih nasploh³²

6.3 Indikatorji

Zastavljene hipoteze bom preverjal izhajajoč iz pojmov in konceptov razloženih v teoretičnem delu diplomskega dela. Nestrpnost v parlamentarnem diskurzu bom tako preverjal s pomočjo naslednjih indikatorjev:

- žaljiv, podcenjevalni in izključujoč jezik;
- stereotipizacija in generalizacija oziroma posploševanje v smislu pripisovanja določenih lastnosti kot skupnih vsem članom določene skupine, kar vpliva na oblikovanje predsodkov;
- prepoznavanje določene skupine kot »grešnega kozla«, v smislu obtoževanja skupine zaradi travmatičnih dogodkov ali socialnih problemov.

Pri analizi nacionalističnega diskurza se bom osredotočil na pristop k razlagi naroda in nacionalizma, ki narode predstavlja kot namišljene konstrukte in poudarja pomen nacionalističnega diskurza za reprodukcijo nacionalizma in utrjevanje nacionalne identitete. Obenem pa vidi v nacionalizmu razdiralno in diskriminatorno silo, v smislu prezira in sovraštva do drugih narodov, ter kot sredstvo političnih elit za doseg svojih ciljev. Med pogloblitve indikatorje nacionalističnega diskurza tako prištevam:

Vzpostavljanje oziroma reprodukcija »nas« in »onih« v smislu izključujočega nacionalnega »mi«, ki ustvarja druge oziroma tujce. V prvi fazi se to kaže v poudarjanju pomembnosti »nas« nasproti »onih« in vrednotenju lastnega naroda kot

³² Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 3.

več vrednega, nato se to razlikovanje nadaljuje z izpostavljanjem in dojemanjem ogroženosti iz strani drugih ter končno kot prepoznavanje in označevanje drugih oziroma tujcev kot sovražnikov.

Pri preverjanju povezave med nestrpnim in nacionalističnim diskurzom ter državnozbornimi volitvami se bom oprl na razlago, ki v nacionalizmu in nacionalističnem diskurzu vidi populizem in ju zato razume tudi kot del boja za oblast.

6.4 Raziskovalne metode in tehnike

Svojo hipotezo bom skušal preveriti z metodologijo, ki temelji na interpretativnih pristopih k politični znanosti. Kot osrednjo metodo bom uporabil **kritično analizo diskurza dobesednih zapisov sej državnega zbora**, ki sem jo podrobneje predstavil v teoretičnem delu diplomskega dela. Diskurzivna analiza sodi med kvalitativne metode raziskovanja in je kot metoda primerna za analizo vsebine komuniciranja. Z njeno pomočjo skušamo ugotoviti kako določene vsebine odsevajo socialno-kulturne fenomene, vrednote in norme. Namen te metode za analizo tekstov je identificirati in analizirati nekatere značilnosti ali dimenzij teksta in skozi analizo kaj povedati o sporočilu v širšem kontekstu socialnih pomenov. Bolj konkretno je namen metode poudariti strukturne značilnosti objektov pomena oziroma objektov preučevanja in načinov izražanja. Simbolna konstrukcija izražanja je sestavljena iz izbora besed, logike naracije, postavljanja imidžev (Pajnik 2001: 140). Metode sicer širše zadevajo konceptualizacijo raziskovalnega problema in pripravo hipotez, zbiranje in analizo podatkov ter ovrednotenje novih spoznanj. Spodaj so opredeljene konkretne znanstvene metode, ki so še bile uporabljene v diplomskem delu (Bučar 2002: 22-36).

S študijem primera raziskovalec preučuje konkreten primer. V tej analizi se raziskovanje osredotoča na konkreten primer, o kateri se zbira in analizira čim več podatkov z različnimi metodami. Omejitev te metode je ta, da se na podlagi spoznanj, ki se jih pridobi o posameznem primeru zato dognanja ne morejo vedno posploševati.

Zbiranje virov se nanaša na zbiranje in pregled obstoječe bibliografije o predmetu raziskovanja. Ta metoda je pomembna za opredelitev teoretičnega izhodišča in izpeljanih hipotez, ter za njihovo preverjanje.

Analiza in interpretacija sekundarnih virov predstavlja analizo razpoložljivih knjig, člankov, raziskovalnih poročil, besedil ustave, zakonov in podzakonskih aktov, poročil in drugih uradnih dokumentov ter gradiv z medmrežja, ki so povezana s predmetom raziskovanja. Za teoretični del pričujočega diplomskega dela je bila pomembna predvsem konceptualna analiza sekundarnih virov, s pomočjo katere so bili opredeljeni pomeni teorij, pojmov in konceptov in odnosi med njimi.

Analiza statističnih podatkov se nanaša na štetje besed »zagovornikov« in »nasprotnikov« predlaganih rešitev v okviru reševanja problema izbrisanih.

6.5 Omejitve raziskave

Bistvena omejitev raziskave se skriva že v sami naravi analize diskurza, saj je zaradi predmeta raziskovanja (teksta, govora) prvenstveno interpretativna. Pomembno je poudariti, da ni enotnega in pravilnega odgovora na vprašanje, kaj določena beseda pomeni. Ni namreč nikakršnega zakona, ki bi zagotavljal, da imajo stvari en sam resničen pomen, ki se ne spreminja v času in prostoru. Zato je analiza tega vidika družbenega življenja omejena na interpretacijo. Obstoječa metodologija kritične analize diskurza ne prinaša »receptov« ali preverljivih in eksaktnih metodoloških pravil, kar je značilno za določen del kvantitativne sociološke metodologije. Rezultati in zaključki te raziskave so zato v veliki meri avtorsko delo.

Omejitve raziskave najdemo tudi v dejstvu, da sem se pri analizi osredotočil na indikatorje, ki kažejo samo na nestrpen in nacionalističen diskurz. Zato ni mogoče posplošiti rezultatov moje analize na celoten parlamentarni diskurz in trditi, da so vsi poslanci uporabljali nacionalističen in nestrpen govor ter predstavljali izbrisane v negativni luči. V parlamentarnih razpravah se je namreč del koalicijskih poslancev zavzemal za pravice izbrisanih z vidika spoštovanja človekovih pravic in odločbe ustavnega sodišča. Vendar preučevanje tega diskurza z vidika KAD za mojo analizo ni relevantno, saj je glavni namen KAD predvsem preučevati in odkrivati odnose diskriminacije, izkoriščanja, moči in nadzora, ki se kažejo v diskurzu.³³

³³ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 52.

7. Analiza

Najprej si oglejmo nekaj statističnih podatkov o izgovorjenih besedah v parlamentu v okviru obravnavanja problematike izbrisanih, ki nam bodo v pomoč pri preverjanju hipoteze glede politizacije in izkoriščanje problema izbrisanih v predvolilne namene.

Na sedmih rednih in izrednih sejah, posvečenim problematiki izbrisanih med oktobrom 2003 in septembrom 2004, so poslanci in drugi govorniki v parlamentu izrekli skupaj 234.000 besed. V parlamentu sta se pri obravnavi zakonskih predlogov in referendumskih pobud oblikovali dve skupini. Vladne stranke (LDS, ZLSD, DeSUS, SMS) z izjemo SLS so podpirale zakonske predloge in argumentirale svojo podporo z ugotovitvami ustavnega sodišča, da je bil izbris nezakonit oziroma neskladen z ustavo. Pri tem so poslanci v svojih govorih opozarjali na nujnost spoštovanja človekovih pravic in doslednega uveljavljanja načela enakosti in enakopravnosti. Na drugi strani so opozicijske stranke (SDS, NSi, SNS) in vladna SLS nasprotovale vladnim predlogom in se zavzemale za minimiziranje odškodnin in selektivno izvajanje odločbe ustavnega sodišča. V okviru tega prizadevanja so uspeli tudi zbrati podpise za razpis naknadnega zakonodajnega referendumu, pri čemer je pomembno predvsem dejstvo, da so bile za razpravljanje o tem predlogu sklicane štiri od skupno osmih sej, ki jih obravnavam v okviru te analize. Na obravnavanih sejah so opozicijski poslanci skupaj z poslanci SLS izrekli skupaj 140.000 besed. Izmed 35 poslancev jih je govorilo več kot 30. Na drugi strani pa so poslanci vladne koalicije (brez SLS) spregovorili za skoraj polovico manj, 85.000 besed. Od 53 poslancev se jih je k besedi javilo na vseh zasedanjih okoli 30.

Glede na te podatke lahko sklepamo, da je bil besedni boj precej neenakovreden, kar morda nakazuje na politizacijo problema izbrisanih in njegovo izkoriščanje v predvolilne namene. Vendar iz samih statističnih podatkov o izgovorjenih besedah tega ne morem neposredno sklepati, zato bom v nadaljevanju analiziral še diskurz oziroma vsebino, ki stoji za temi besedami.

7.1 Analiza nestrpnega diskurza

Naj začnem z očitnim primerom nestrpnega govora poslanca Saša Pečeta (SNS), ki je v svojem govoru 29. oktobra 2003 izrekel eno izmed najostrejših »definicij« izbrisanih. Govor navajam v celoti brez prekinitev predsednika parlamenta Boruta Pahorja.

»V vsaki družbi so izmečki. Žal. Praviloma pa vse družbe težijo k temu, da zmanjšajo kvoto le-teh. S tem zakonom boste po naši oceni to kvoto teh izmečkov povečali. In ravno grozljivo je, da bo /.../ to slovenska država nagradila te osebe preko povišanih davčnih stopenj« (Sašo Peče, 29. 10. 2003)³⁴

V zgornji izjavi se jasno vidi, kako so poslanci videli in predstavljali izbrisane in z vidika nestrpnega diskurza gre tukaj v prvi vrsti predvsem za žaljiv in podcenjevalni jezik, ki ga govorec uporablja za označevanje izbrisanih. V SSKJ (2002: 382) je eden izmed pomenov besede »izmeček« slabšalni, v smislu »človek, ki ga družba izloči« oziroma »nemoralen, pokvarjen človek.« Prav tako je v tem pomenu kot slabšalni izraz v SSKJ (2002: 789) označena tudi beseda »osebek«. Poslanec Sašo Peče (25.11.2003) je v svojih izjavah za označevanje izbrisanih večkrat uporabil tudi izraz »samoizbrisani«, ki neposredno implicira, da so izbrisani sami krivi za izbris. Poslanec Slovenske demokratske stranke Jožef Jerovšek (30.12.2003) pa je izbrisane preimenoval kar v »odpisane«. Kljub temu da izraza sama po sebi nimata slabšalnega pomena, pa lahko, glede na kontekst, v katerem sta uporabljena, govorimo o žaljivem in celo zasmehovalnem jeziku obeh poslancev. Tak jezik vpliva na oblikovanje negativne podobe o drugih in jih stigmatizira.

V nadaljevanju poslanec SNS tudi sam razloži pomen besede »izmeček.«

»Slovar slovenskega knjižnega jezika pod eno izmed razumevanj besede □izmeček opredeljuje tudi nemoralnost. V Slovenski nacionalni stranki ocenjujemo, da je nemoralno s strani določene skupine ljudi, ki so to državo izdali ali se zaradi špekulativne narave do te

³⁴ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 1.

države obnašali na nek način, ki ni pošten – in to je bila oznaka mojega besedila» (Sašo Peče, 29.10.2003).

V tej izjavi poslanca Slovenske nacionalne stranke lahko identificiramo elemente nestrpnega diskurza, ki so bili skozi vso razpravo o izbrisanih najbolj razširjeni. Gre za generalizacijo in stereotipizacijo v smislu posploševanja in opisovanja celotne skupine izbrisanih z negativnimi lastnostmi, kot so špekulantstvo, izdajstvo in nemoralnost v tem primeru. Izbrisani so v poslanski razpravah nastopali kot brezoblična množica, kateri je bilo mogoče pripisovati različne oznake in negativne lastnosti. Tako so se o njih oblikovali določeni stereotipi in predsodki, ki jih, kot obrazloži Ule (2005), ni mogoče razumeti le kot zmote ali iluzije, ki bi temeljile na napakah človeškega procesa predelave informacij, temveč so predvsem diskurzivne prakse in s tem deli ideoloških pripovedi in zgodb. Hkrati stereotipi in predsodki tu nastopajo kot element družbene moči, rasnega, socialnega ali etičnega nasilja in sodijo v ideološki in politični pogon družbe (Ule 2005: 34-35). S tega vidika lahko sklepamo, da je šlo v parlamentarnih razpravah o izbrisanih predvsem pri opozicijskih poslancih tudi za politično instrumentalizacijo stereotipov in predsodkov za nacionalistične oziroma populistične cilje. Poslanci so izbrisane skozi razpravo označevali kot »špekulante«, »nepismene snažilke«, »vojne agresorje«, »izdajalce«, »ilegalce«, »JLA oficirje«, »kriminalce«, »klavce Bosni« ipd. Poglejmo si nekatere konkretne izjave.

»....seveda vlada Republike Slovenije celo predlaga zakonsko normo, v kateri bo napisano: toliko in toliko let tisti ni smel presedeti v zaporu. Vsi pa vemo, kakšni so sodni postopki, sodna praksa v deželah nekdanje Jugoslavije. V Slovenijo bomo privabili oziroma ste privabili veliko kriminalcev, in kar je seveda ob tem mogoče še nek posladek, jih finančno nagradili« (Sašo Peče, 28.10.2003).

»In morda je bilo – tudi tu smo videli konkretne primere – nekaj nepismenih snažilk, oprostite izrazu, ki so nastopale tudi v raznih televizijskih oddajah, ki so rekle, da pač niso vedele, da je treba to urediti« (Janez Janša, 2.2.2004).

»...ampak ne - on bo prišel sem, oprostite, meni so zavrnil, nisem smel notri, ni važno kakšen razlog. Lahko je bil klavec v Bosni, lahko je bil, in bo prišel sem, ste me zavrnil, morate me spustiti notri« (Zmago Jelinčič Plemeniti, 30.12.2003).

»Nakazuje celo več, v nasprotno smer, nakazuje, da se je žal vladajoča politika odločila, da bo nagrajevala tako v finančni oziroma materialni obliki kakor tudi v nematerialni obliki tiste, ki niso izkoristili svoje možnosti zaradi tega ali onega razloga. Praviloma so bili to trije razlogi. Prvi, to so bili vojni agresorji. Drugi, to so bili špekulanti. In tretji, bilo je nekaj malega ljudi, ki v obdobju osamosvajanja sploh niso vedeli, da se Republika Slovenija osamosvaja« (Sašo Peče, 10.2.2004).

»Zato je ta kategorija pač narasla. Ampak tudi če vse to seštejete nikoli ne boste dobili številke 18.000, ker veliko teh, tako imenovanih izbrisanih, ki so odšli iz Slovenije, je pokopanih v Bosni, na Kosovu, na Hrvaškem, ker so potem sodelovali v teh bojih in klanjih na ozemlju nekdanje Jugoslavije« (Janez Janša, 2.2.2004).

»Zdaj hočemo tem 18 tisoč in še nekaj ljudem dati vse, vključno z denarjem, namesto da bi uvedli kazenske sankcije za vse tiste ministre za notranje zadeve, ki teh ilegalcev niso izgnali iz države, ampak so dovoljevali, da kršijo celo vrsto zakonov. Nobeden ni plačeval davkov, služili pa so, saj so morali živeti./.../ Če bi bili mi pravna država, v tem primeru bi te ilegalce že davno izgnali, kajti ilegalci v državi nimajo kaj početi. Še posebej nimajo početi v državi ilegalci, ki delujejo proti državi, v kateri živijo« (Zmago Jelinčič Plemeniti, 30.12.2003)³⁵

Poslanec SNS je v tem govoru izbrisane neposredno označil kot ilegalce. Ilegala je v SSKJ (2002: 239) definirana kot *»organizirano politično delovanje, ki ga oblast prepoveduje«*. Z izrazom ilegalce torej označujemo nekoga, ki je zagrešil nelegalno, to je protipravno dejanje. Ilegalci so torej ljudje, ki so kršili zakon in jih je treba temu primerno tudi

³⁵ Povzeto v delu Čuček, T., *»Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«*, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 59.

obravnavati, s prisilo in posebnimi sredstvi. V tem kontekstu poslanec SNS vidi izgon teh ilegalcev kot najboljšo rešitev, kar predstavlja radikalen primer nestrpnega diskurza.

V nadaljevanju navajam še nekaj izjav, v katerih poslanci izbrisane neposredno povezujejo z Jugoslovansko ljudsko armado, vojnimi agresorji in zločinci.

»Po ocenah, ki smo jih takrat sprejemali, je od avgusta leta 1991 do konca oktobra leta 1991, ko se je iz Slovenije umikala poražena jugovojska, odšlo okoli 30 tisoč ljudi. Nekaj čez 10 tisoč je bilo vojakov, ki so služili vojaški rok in niso imeli stalnega bivališča. Ostalo pa so bili oficirji, podoficirji JLA, civilni uslužbenci JLA, nekaj carinikov, kar je manj pomembno, številčno manj pomembna kategorija, in tudi številni člani njihovih družin. Odhajali so v konvojih, ki so se po cestah vozili ure in ure, zato smo morali zapirati ceste, dokler so pač bile prevozne čez Hrvaško. Na koncu so odhajali tudi z ladjami, okoli 30 tisoč, najmanj 20 tisoč takšnih, ki so tukaj imeli stalno bivališče. Praktično nihče od teh stalnega bivališča ni odjavil takrat. Za seboj iz kamionov so metali listke, na katerih je pisalo "vratičemo se" /.../ Se pravi, govoriti o tem, da je nekdo izbrisal 18.000 ljudi, ob tem ko smo na lastne oči videli konvoje teh ljudi, ki so odhajali, ladje teh ljudi, ki so odhajali, je žalitev za zdravo pamet« (Janez Janša, 2.2.2004).

»Dva zakona sta pred nami, zaradi poskusa, da se s tako imenovanim tehničnim zakonom prikrije najbolj sporna kategorija, najbolj sporna kategorija tako imenovanih izbrisanih, kako krivičen izraz, ki je večinoma sestavljena iz pripadnikov nekdanje agresorske jugoslovanske armade. To je jugoslovanskih carinikov ter drugih nekdanjih uslužbencev zveznih organov, ki so leta 1991 z gnusom zavračali slovensko državljanstvo, ker so Slovenijo, kot danes jasno in glasno trdi predsednik društva tako imenovanih izbrisanih, smatrali za necivilizirano državo. Mnogi od teh so tudi aktivno sodelovali v agresiji na Slovenijo « (Janez Janša, 25.11.2003)³⁶

³⁶ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 57.

»Razumeti morate ljudi, ki so v času osamosvojitve v uniformah Jugoslovanske ljudske armade korakali in rovalili zoper te iste ljudi in jih danes vidite v prvih vrstah in od teh istih ljudi zahtevajo pravico in ne vem neko odškodnino, ne vem kaj vse /.../ Ta krivica je bila v tej Sloveniji slovenskim državljanom povzročena kdo ve kolikokrat, pa nihče ali vsaj jaz ne pomnim, da bi se kdo tako hudo zavzemal za te ljudi, izpostavljal človekove pravice, njihove pravice, kot se to dogaja zdaj za te ljudi, ki hodijo v prvih vrstah nekdanjih bivših, agresorjev in okupatorjev te slovenske države in iščejo svojo pravico«(Pavle Rupar 28.10.2003).

»Ugotavljam - pa vi lahko govorite tukaj, kar hočete danes, in se sprenevedate, kolikor hočete - ugotavljam, da predlagani zakon ni nič drugega, kot da hoče nekako izpeljati projekt rehabilitacije nekdanjih oficirjev, pripadnikov JLA, ki so se najprej borili proti Sloveniji, ki so kasneje z JLA zavestno odšli iz Slovenije, se borili proti Hrvaški, potem proti Bosni in Hercegovini in tako naprej, danes pa se jim kolca po slovenskih pokojninah« (Branko Kelemina, 28.10.2003).³⁷

»Skupaj s polkovnikom Aksentijevićem so proti zakonu o obrambi, zakonu o vojaški dolžnosti, obrambnemu proračunu in številnim drugim ukrepom, ki so praktično osamosvajali Slovenijo, glasovali tudi večinsko poslanci Združene liste in Liberalne demokracije. Bili so zelo tesni politični zavezniki in še danes je zanimivo brati magnetograme s tistih časov, kako podpirajo eden drugega. Ta polkovnik Aksentijević je bil, po tisti stari zakonodaji, delegat v skupščini Republike Slovenije v letih 1990/1991, je tik pred vojno leta 1991 odšel oziroma je bil imenovan za poveljnika vojno teritorialnega organa, ki naj bi, če bi ob napadu na Slovenijo zmagala (JLA), prevzel del civilnih oblasti v državi namesto legitimno izvoljenih organov Slovenije. JLA na žalost nekaterih ni zmagala in gospod Aksentijević je odšel iz Slovenije, ne da bi odjavil stalno bivališče. Verjetno je mislil, da se bo v Slovenijo vrnil na tanku ali tako pač, da se bodo vrnili stari časi. Odšel je na Hrvaško, tam sodeloval v genocidni vojni naprej, napredoval,

³⁷ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 69.

bil ujet in potem zamenjan. Svetovna javnost ga pomni po militantnih izjavah, ki jih je dajal» (Janez Janša, 28. 10.2003).

Poslanci so v svojih izjavah izbrisane povezovali tudi s konkretnimi osebami, kot so nekateri predstavniki JLA, ki so v javnosti prepoznani kot nasprotniki slovenskega osamosvajanja in vojni zločinci. Med njimi je najbolj znan Milan Aksentijević in njegovo ime je postalo sinonim za izbrisane. Pri tem gre za tipičen primer stereotipizacije oziroma posploševanja, saj so bile vsem 18.000 izbrisanim pripisana dejanja, ki naj bi jih Aksentijević storil.³⁸ To je neposredno razvidno tudi iz govora poslanca SDS Jožeta Jerovška.

»... da bodo vsi Aksentijevići, Marojevići in drugi dobivali finančne odškodnine od te države, čeprav so delovali proti njej in številni sodelovali proti njej in luknje so za vse te tukaj« (Jožef Jerovšek, 28. 10. 2003).

Kot je razvidno iz zgornjih citatov, so poslanci v svojih govorih pogosto povezovali 18.000 izbranih z JLA in osamosvojitveno vojno, zato je potrebno pri tem omeniti naslednje podatke. Po trditvah Boruta Mekine (2004) policija natančno pozna imena tistih, ki so bili v osamosvojitveni vojni obtoženi zločinov proti človeštvu (teh je okoli 30). Nadalje je MNZ pooblastilo iz 3. odstavka 40. člena zakona v tujcih, ko je šlo za ugotavljanje nevarnosti za varnost in obrambo države, uporabilo v 119 primerih. To so bili predvsem oficirji in civilni zaposleni v JLA. Nadaljnjim 119 pripadnikom JLA je tudi zavrnilo vlogo za sprejem v državljanstvo zaradi prekinitve dejanskega bivanja. Na poziv predsedstva Slovenije je v TO prestopilo še okoli 300 pripadnikov drugih narodnosti, ki so vsi nato zaprosili za državljanstvo. V primerjavi z 18.000 izbrisanimi gre torej za malo ljudi in redke primere, ki so v govorih poslancev postali stereotip za vse oškodovane (Mekina 2004: 11).

³⁸ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 62.

7.2 Analiza nacionalističnega diskurza

7.2.1 »Mi« ≠ »Oni«

V zgornjih izjavah se, s predstavljanjem izbrisanih kot sovražnikov (vojnih agresorjev, častnikov JLA ipd.), poleg nestrpnega govora kažejo tudi nekatere značilnosti nacionalističnega diskurza, ki pa se najbolj artikulirajo v naslednji izjavi Franceta Pukšiča, poslanca SDS.³⁹

*»In tako so mi državljani Slovenije, Slovenke in Slovenci pravzaprav rekli oziroma naročili: povej vendar v tem parlamentu vsaj to, da Slovenija pripada Slovenkam in Slovencem in tudi tistim državljanom, ki so seveda lojalni tej državi, ki spoštujejo te zakone. Tisti, ki so se pa odrekli in odšli v konvoj, pa naj ostanejo tam, kamor so šli« (Franc Pukšič, 10.2.2004).*⁴⁰

Poslanec tu govori kot posrednik, v imenu naroda, v imenu Slovenk in Slovencev in da jasno vedeti, da obstajajo na eni strani »Mi« Slovenci, katerim pripada Slovenija in na drugi strani »oni« oziroma »drugi«. Reprodukcijska »nas« in »onih« je bistvena značilnost nacionalističnega diskurza in kot pravi Torfing (1999), gre z nacionalističnega vidika pri narodu za nujno in neločljivo vez krvi in zemlje, ki temelji na izključevanju drugih. V poslančevi izjavi so tuji razdeljeni na tiste, ki so lojalni slovenskemu narodu in tiste, ki niso in ti pri nas, po njegovih besedah, niso zaželeni. Tuji so v nacionalističnem diskurzu predstavljeni kot neka anonimna in brezoblična skupina ljudi, ki jo vrednotimo in ocenjujemo.⁴¹

Pri tem je potrebno poudariti, da se koncept »drugega« oziroma tujca in tujstva v slovenskem kontekstu nanaša predvsem in samo na tujce, ki prihajajo iz nekdanjih jugoslovanskih republik in do katerih je bilo že kmalu po osamosvojitvi Slovenije v javnem

³⁹ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 54

⁴⁰ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 1 in 54.

⁴¹ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 54.

diskurzu moč zaznati negativen, odklonilen in celo sovražen odnos. Področje nekdanje Jugoslavije pa je bilo v medijskem in političnem diskurzu predstavljeno kot imaginarni Balkan,⁴² kot področje nasilja, primitivnosti in neracionalnosti, od katerega naj bi se Slovenija radikalno razlikovala, saj naj bi spadala v evropsko kulturno področje, sinonim za demokracijo in spoštovanje človekovih pravic (Zorn 2003: 98). Slovenci naj bi bili tako kot narod kulturno in ekonomsko ogroženi zaradi pripadnosti Jugoslaviji. Kulturni ekskluzivizem in neženirani nacionalizem sta med prebivalstvom dobila vse jasnejše poudarke o večvrednosti oziroma manjvrednosti enega naroda v primerjavi z drugimi jugoslovanskimi narodi in njihovimi kulturami (Kozinc 2005: 103). To razmišljanje se posredno kaže tudi v naslednjih izjavah poslanca SNS:

»Slovenska nacionalna stranka se je razburjala, ko je Ministrstvo za delo zopet v rokah Združene liste socialnih demokratov podelilo ogromen kontingent za delo v tujini bosanskim delavcem. Vsi ti gospodje gredo v to klavzulo. Oni so si pridobili delovno dovoljenje v tujini za čas zaposlitve tujca v tujini. In ti ljudje bodo prišli sem in, seveda, njihove žene ravno tako, otroci in tako naprej. Krasno!« (Zmago Jelinčič Plemeniti, 30.12.2003).

»...nekdo, ki bi hotel priti mimo pa na črno postaviti eno kolibo, kjer bo kostanj pekel in mu bo lokalna skupnost to zrušila, bo rekel, oprostite, jaz sem bil udeležen v postopkih pred organi lokalne skupnosti, zahtevam papir, po katerem bom stalno bival v Republiki Sloveniji. In, seveda, kako bo gledala na to Evropa? Krasno, krasno! Vse tisto, kar se Evropa trudi, da bi spravila ven, mi na široko vlečemo v Slovenijo« (Zmago Jelinčič Plemeniti, 30.12.2003).

V teh govorih se torej očitno kaže odklonilen odnos do tujcev iz področja nekdanje SFRJ (konkretno bosanskih delavcev in njihovih družin). Lahko bi rekli, da je ta diskurz ksenofobičen, saj posredno izraža strah pred tujci, ki, kot pravi poslanec, bodo prišli sem (v Slovenijo) v velikem številu (*»ogromen kontingent«*). Svoje nezadovoljstvo nad njihovim priseljevanjem pa poslanec še poudari s sarkastičnim *»krasno!«*. Poleg tega zgornje izjave

⁴² Glej npr. Todorova (2001).

vsebujejo tudi elemente rasizma. Poslanec neposredno označi tujce iz nekdanjih jugoslovanskih republik kot v Sloveniji nezaželene oziroma kot *»vse tisto, kar se Evropa trudi, da bi spravila ven«*. S to izjavo pa jih hkrati depersonalizira ter popolnoma razčloveči in tako v tem diskurzu ti tujci dejansko postanejo stvar. Kot razlaga Bauman (v Zorn 2003: 99) je eden ključnih vidikov rasizma ravno v tem, da manifestira prepričanje, da se določene kategorije ljudi ne da vključiti v obstoječi družbeni red. Balibar (v Zorn 2003: 99-100) podobno razlaga rasizem kot zagovarjanje distance med dominantno skupino in drugimi skupinami, ki bi lahko bile žrtve rasizma, kajti mešanje teh skupin oziroma kultur bi nujno pomenilo med etnične konflikte, zato je potrebno skupine, ki imajo *»drugačno«* kulturo, segregirati od preostale populacije.

7.2.2 *»Oni« – sovražniki in ogrožajoč element*

Kot sem izpostavil zgoraj, so bili izbrisani označeni kot tujci, ki se niso mogli ali hoteli prilagoditi takrat, ko je Slovenija z osamosvajanjem določala meje zamišljene skupnosti.⁴³

V izjavah poslancev je moč opaziti stališče, da že dejstvo, da nekdo ni zaprosil za slovensko državljanstvo, služi kot dokaz, da je sovražen do Slovenije in da je bil izbris iz registra stalnih prebivalcev upravičen. Pri tem je zanimivo, da so bili v prvi polovici 90ih let, ko je bilo več javnih predlogov za revizijo in odvzem državljanstva tistim, ki so ga dobili po 40. členu zakona od državljanstvu, žrtev nestrpnosti tisti, ki so zaprosili za državljanstvo, zdaj pa so krivi tisti, ki takrat tega niso storili.⁴⁴ Izbrisanim je bilo tako očitano, da so s tem, ko niso zaprosili za slovensko državljanstvo, Slovenijo izdali in ji obrnili hrbet.⁴⁵

»Mlada in krhka država Slovenija je leta 1990/91 rotila tujce, ki so bivali v Sloveniji, naj se prijavijo v slovensko državljanstvo, hkrati pa so številni posamezniki, ki se danes čutijo

⁴³ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 55,56.

⁴⁴ Tak odnos do priseljenc in priseljencev z drugih območij nekdanje Jugoslavije je nazoren primer v prid Adornovi tezi, da je pripadnik marginalizirane skupine sumljiv ne glede na to, kaj naredi, in ne glede na to česa ne naredi. V vsakem primeru je vreden obsojanja (Adorno v Mencin Čeplak 2005).

⁴⁵ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 55,56.

upravičene po tem zakonu, zasmehovali takratno Slovenijo. Številni somišljeniki strank, ki danes predlagajo ta zakon, so se norčevali iz države Slovenije, da bo to država, v kateri se bo jedlo travo, v kateri ni nobene perspektive, norčevali so se iz slovenskega potnega lista» (Jožef Jerovšek, 28. 10. 2003).⁴⁶

»Tem ljudem, o katerih se danes pogovarjamo in jih vodimo pod imenom izbrisani, pa je bila dana možnost oziroma povabilo, da se sami vključijo v oblikovanje institucij te države, da se vključijo v izgradnjo te države, vendar te priložnosti niso izkoristili. Mislim, da so se za ta korak odločili zavestno - ne pod prisilo, ampak zavestno - in zavedali so se tudi problemov in težav, ki jih lahko te stvari tudi s seboj prinesejo« (Jože Tanko, 28.10.2003).⁴⁷

»Pri oblikovanju in sprejemanju zakona moramo upoštevati nedvoumna dejstva, ki potrjujejo, da mnogi, ki nimajo urejenega statusa, tega niso želeli ali nameravali urediti iz različnih razlogov, tudi iz razlogov nasprotovanja osamosvajanju in ustanavljanju naše države. Takim tujcem po našem mnenju država ne bi smela podeliti statusa ali jim celo olajšati pogojev za njihovo pridobitev« (Jurij Malovrh, 28.10.2003).⁴⁸

»Zame je status stalnega bivanja v Sloveniji in tudi slovensko državljanstvo velika vrednota, za katero se velja potruditi, za katero velja izpolniti številne pogoje, da se do tega statusa pride. Najmanj bi si želel, da ta status dobijo tisti, ki so po osamosvojitvi obrnili hrbet Sloveniji, ki so šli in so sedaj tudi zaradi njihove materialne stiske prišli nazaj« (Andrej Vizjak, 2. 2. 2004).⁴⁹

Izbrisani so kot tujci tako postali naši sovražniki in s tem nujni element nacionalističnega diskurza. Nacionalizem namreč potrebuje sovražnike, saj kot pravi Praprotnik (1998: 62) je *»narod možno ljubiti šele ob določitvi »outsiderjev«, saj v sami ideji naroda ni ničesar*

⁴⁶ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 56.

⁴⁷ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 56.

⁴⁸ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 57.

⁴⁹ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 56.

»nasebnega«, *transcendentalnega in samoniklega*.« Nacionalistični diskurz torej označuje druge oziroma tujce kot sovražnike, kar je predvsem pomembno za doseganje lastne homogenosti in skupne zavesti naroda. Izpostavljanje nevarnosti, utelešene v sovražniku, ustvarja občutek ogroženosti, kar pomeni, da je v ideologiji nacionalizma sovražnik pomemben kohezivni element. Izbrisani pa so sovražniki postali šele, ko so jih poslanci, potem ko so javno zahtevali popravo krivic, označili kot take in ne že leta 1992, ko se je administrativni izbris dejansko zgodil. Kot pravi Schmitt (v Praprotnik 1999), lahko tujec postane sovražnik zgolj kot anonimnež oziroma neznanec in to pod pogojem javnega in formalnega deklariranja. Kot sem že omenil pri analizi nestrpnega diskurz je skupini anonimnežev moč pripisati različne lastnosti in dejanja, kot so zlonamernost, nevarnost, sovražnost ipd. Vendar takoj ko bi tega anonimneža (npr. izbrisanega) srečali v realnosti bi ugotovili da nam ni nevaren in njegov atribut sovražnika bi se sesul. Izbrisani so tako v govorih poslancev v bistvu postali namišljeni sovražniki zamišljene skupnosti (Schmitt v Praprotnik 1999: 63-64).

»Da bodo dobili ta denar zato, ker so napadli slovensko državo, ker so razbijali po državi – nekateri, to moram poudariti, ne vsi, - ker so odšli v druge kraje države in tam izvajali etnično čiščenje, ko pa so izgubili vse vojne, so prišli nazaj in bi radi z večino, ki je v tem parlamentu, slovensko državo izželi za 600 milijard« (Rudolf Petan, 29. 10. 2003).⁵⁰

»Nekateri so streljali po Sloveniji, so streljali po Slovencih, državljanstva pa niso hoteli in zato ga nimajo« (Rudolf Petan, 28. 10. 2003)⁵¹

»Teško se človek sprijazni s tem, da nekdo, ki je proti državi, se celo s svojim življenjem, kot najvišjo vrednoto, ki jo ima na razpolago, bori proti neki državi, potem pa od te iste države zahteva pravice in bonitete, ki mu ne pripadajo« (Branko Kelemina, 28. 10. 2003).⁵²

⁵⁰ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 58.

⁵¹ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 57.

⁵² Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 57.

»Vendar ne zdi se mi pa prav, da bi zdaj ti ljudje, ki so delali proti nam, čeprav so bili tajni agenti, sodelavci, pa tudi člani teh varnostno-obveščevalnih organov jugoslovanske armade, da bi pa ti ljudje zdaj imeli to pravico. Oni so vendar delali proti nam!« (Miha Brejc, 28.10.2003).

»Slovenski državljani pa bodo ohranili strpnost in se bodo seveda s to legitimnostjo borili za enakopravnost, tudi svojih otrok in bodočih rodov. Ne bodo dovolili, da bodo njihovi otroci, bodoči rodovi plačevali odškodnine tistim, ki so dejansko streljali po naši državi, ki so se pregrešili zoper to državo, ki niso želeli biti niti lojalni tujci« (Jožef Jerovšek, 30.12.2003).

»Tujci – ni problem! Naj gredo okoli, naj delajo karkoli, še nagradili jih bomo. Naj so streljali po naših ljudeh v času osamosvojitvene vojne – mi se jim bomo opravičili, dali jim bomo državljanstvo, dali jim bomo še veliko denarja, da bodo odpirali firme v Sloveniji, in verjetno še kakšne davčne olajšave« (Zmago Jelinčič Plemeniti, 30.12.2003).

Tujci lahko tudi vstopijo v našo zamišljeno skupnost tako, da se prilagodijo in sprejmejo kulturo ter vrednote ali pa se v skrajnem primeru zanjo žrtvujejo. Narod kot zamišljena skupnost je namreč v osnovi utemeljena kot velika družina oziroma tovarišija, ki od svojih članov zahteva brezpogojno ljubezen in za katero se moraš biti pripravljen tudi žrtvovati (Anderson 1998: 16).⁵³

»Hvala. Moje ime je Bogdan Barovič, sem član Slovenske nacionalne stranke, v letih 1990 do 1992 žal še nisem bil. Država, Republika Slovenija, me je odlikovala s srebrnim odlikovanjem, državnim, združenje veteranov vojne za Slovenijo, zato ker sem ostal doma, branil družino in branil domovino, Republiko Slovenijo. 11.000 jih je strahopetno zbežalo, 18.000 pa jih je špekuliralo. Danes naj bi vsem tem dali opravičilo, izrekli priznanje in plačali odškodnino. Nikoli « (Bogdan Barovič, 28.10.2003).

⁵³ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 56.

S tem ko se tujci prilagodijo oziroma v konkretnem primeru zaprosijo in pridobijo slovensko državljanstvo, kot jih je to v času po osamosvojitvi storilo 180.000 iz nekdanjih Jugoslovanskih republik, so sicer »sprejeti« v našo zamišljeno skupnost, vendar ostanejo v svojem bistvu še vedno tujci. Le da so, za razliko do izbrisanih, »lojalni tej državi« (Franc Pukšič, 10.2.2004).⁵⁴

»To je treba sprejeti in spoštovati ustavo in naš pravni red. To spoštovanje je potrebno predvsem zaradi legitimnih pravic slovenskih državljanov. In da se razumemo; tudi tistih 180.000, ki so živeli v Sloveniji in niso bili Slovenci, pa so si vse znali urediti in so si uredili in so dejansko videli Slovenijo kot svojo državo. Gre predvsem za tiste, ki plačujejo davke, ki svojo državo tudi branijo, če je potrebno, in ki imajo Slovenijo za svojo državo« (Rudolf Petan, 10.2.2004).

Izbrisani so bili kot sovražniki hkrati dojeti tudi kot ogrožajoč element oziroma grožnja slovenski narodni substanci. Kot pravi Praprotnik (1999: 62) je za tak tip homogenizirane družbe kot je narod značilno, da se implicitno definira preko neopredeljivih pojmov kot so skupna kultura, vrednote, jezik in zgodovina. Ti pojmi so videni kot norma in pogoj družbene harmonije. Izbrisani so v govorih nekaterih poslancev torej predstavljeni kot grožnja glavnim opornim točkam naše zamišljene skupnosti oziroma slovenstva.

Izbrisani ogrožajo naše vrednote in izničujejo slovensko osamosvojitvev.⁵⁵

»Bojimo se, da lahko v skrajni fazi takšne odločitve pomenijo tudi poskus razstavitve temeljnih vrednot naše državnosti, na katerih stoji naša država, in s tem tudi države same. Hvala lepa« (Majda Zupan, 28.10.2003).⁵⁶

⁵⁴ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 66,67.

⁵⁵ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 59.

⁵⁶ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 60.

»Najpomembnejše mesto za Nacionalno stranko - vprašanje samoimenovanih, izbrisanih, zavzema seveda pogled na slovenstvo, ki ga po naši oceni s tem aktom vladajoča večina na predlog vlade Republike Slovenije izničuje, in sam osamosvojitveni akt« (Sašo Peče, 28.10.2003).

»Dejstvo je, da dejanje društva samoimenovanih izbrisanih in njihovega pravnega predstavnika, bi lahko oziroma po naši oceni pomeni dejanje zoper osamosvojitvev Republike Slovenije. Lahko bi z drugimi besedami pomenilo tudi tožbo zoper osamosvojitvev Republike Slovenije« (Sašo Peče, 25.11.2003).⁵⁷

»Po moje gre za namerno rušenje samostojnosti in pa neodvisnosti Republike Slovenije. Namerno! Kako drugače bi lahko pojasnjeval vse te neumnosti, ki jih slišimo tukaj in vse to jokajoče stokanje nad krivicami, ki se godijo nekim tujcem« (Zmago Jelinčič Plemeniti, 30.12.2003).

Izbrisani ogrožajo naš jezik in kulturo⁵⁸, ki nasploh predstavljata pomemben element slovenske nacionalne identitete, ki pa je pogosto razumljena in enačena kar z etnično identiteto.

»In seveda tretjič bodo verjetno zahtevali še kar, da se slovenski jezik spremeni in zamenja s srbohrvaščino, kajti gospod Krivic z izbrisanimi že tako ali tako komunicira v srbohrvaškem jeziku, zgleda, da se sramuje slovenskega jezika« (Zmago Jelinčič Plemeniti, 30.12.2003).

»Kultura nekega naroda ni kakršnokoli področje, ampak se prezentira narodna bit in je bila, je in bo in ostala naš branik v boju za ohranitev Slovencev kot naroda. Pa vendar za

⁵⁷ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 59.

⁵⁸ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 59.

kulturo ni denarja, letos ga je dvakrat manj kot v zadnjih obdobjih, se pravi, ga je vedno manj; za tako imenovane izbrisane pa nobena cena ni prevelika, ki bi preprečila to podeljevanje pravic za nazaj» (Rudolf Petan, 10.2.2004).⁵⁹

Izbrisani ogrožajo našo blaginjo in socialni položaj Slovencev.⁶⁰

»Pogovarjali se bomo o stotinah milijard slovenskih tolarjev. Sam sem pred časom za to govornico že omenil okrog 600 milijard slovenskih tolarjev. Spoštovani, to je milijon na vsako družino, to je 300 tisoč slovenskih tolarjev na vsakega državljan od najmlajšega dojenčka do najstarejšega upokojenca. In lahko se vprašamo, ali je naša družina tako močna, da bo to zmogla. So družine v Sloveniji sploh tako močne, da bodo to zmogle?« (Rudolf Petan, 28.10.2003).

»Pojdite še enkrat in to povejte, da je dejstvo izvršeno in da je upanja za to, da ne bodo zdaj segali še ne vem koliko po svojih žepih in dajali za te odpisane, da je tega že konec, da bo vsak državljan Slovenije – od otroka do tistega, ki se komaj še bori za življenje, plačeval po 50.000 tolarjev za vsakega, da boste zadostili izbrisanim in odpisanim in ne vem komu. Ja, toliko bo stalo. Če boste sešteli povprečno zdaj vložene odškodnine, pa boste videli, koliko to povprečje pride, izračunano na število slovenskih državljanov, približno 2 milijona bo to, 50 tisoč na enega, 50 tisoč tolarjev od dojenčka do tistega, ki komaj zdaj še nekje utripa s svojim srcem in živi« (Jožef Jerovšek, 30.12.2003).

»To pomeni v bistvu en milijon na vsako slovensko družino. Če danes izglasujemo ta zakon, lahko rečem, da bo najboljša, da pozivamo naše slovenske družine, naj začnejo varčevati, da bomo v takšni ali drugačni obliki lahko to izplačali« (Rudolf Petan, 25. 11. 2003).⁶¹

⁵⁹ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 59.

⁶⁰ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 58.

⁶¹ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 58.

V teh izjavah je moč najti tudi nekatere elemente nestrpnega diskurza. Poslanci so izbrisane posredno predstavljali kot »grešne kozle«, saj naj bi se, z morebitno popravo krivic in plačilom odškodnin izbrisanim, finančno dodatno obremenilo Slovence oziroma slovenske družine in bi s tem ogrozili njihovo blaginjo in socialni položaj.

7.2.3 »Mi« > »Oni«

Preko ideološko posredovane distinkcije med »nami« in »onimi«, označevanja tujcev kot sovražnikov in ogrožajočega elementa se krepi tudi pripadnost in ljubezen do »svojega« naroda oziroma namišljene skupnosti, ki naj bi ji ljudje pripadali. »Mi« se konstruira in povezuje na osnovi grožnje ki jo predstavljajo izbrisani in se nadlajse razvije v »narcisoidnem diskurzu«, ki določa Slovence z množico atributov in stereotipov, pri čemer za najbolj »pravega Slovence« določa tistega, ki »ljubi svoj narod« (Praprotnik 1999:65-66). »Mi« tako združuje predstavnike naše zamišljene skupnosti, ne glede na vse razlike ali medsebojna razhajanja, se pravi vse Slovence, ki na podlagi skupnih vrednot, kulture, jezika v mislih nosijo predstavo o pripadnosti k občestvu zamišljene skupnosti (Praprotnik 1999: 60).

»Mi«, v našem primeru Slovenci, so v nacionalističnem diskurzu prepoznani kot večvredni kot »oni« oziroma izbrisani.⁶² V konkretnem primeru parlamentarnih razprav o izbrisanih je šlo predvsem za skrb in zaščito ter izpostavljanje problemov Slovenije in Slovencev, ki so bolj pomembni, kot je reševanje težav in poprava krivic »nekim tujcem« (Zmago Jelinčič Plemeniti 30.12.2003).

»Jaz osebno verjamem in prepričan sem, da bi morala biti naloga vseh poslancev in poslank, predstavnikov vlade, da omogočimo kvalitetnejše bivanje v prvotni fazi Slovenkam in Slovencem. Da bi se vsaj kdaj na tej seji ukvarjali z zakoni, ki bi imeli pozitivno rešitev - ne zaradi tega, ker jo Evropska unija zaradi uskladitve terja od nas, ampak zaradi tega, ker bi se vprašali, kako lahko s tem zakonom pomagamo našim ljudem« (Sašo Peče, 28.10.2003).

⁶² Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 60.

»Človekove pravice imajo hudo ceno. Imajo hudo ceno, samo to ceno plača tisti, ki garantira za človekove pravice, to je pa država, Republika Slovenija, pa ne izbrisanim, ampak tistim, ki so že slovenski državljani. Vsem tistim zagotovite pravice, ki so v teh letih izgubili svoje službe, ki se ne strinjajo, da so leta in leta delali in vplačevali v pokojninske sklade, danes pa ne vedo, ali bodo še dobili jutri pokojnino oziroma drug mesec ali ne. To so človekove pravice, in tu ne sme biti škoda denarja, da jim jih zagotavljate. Ne pa, da nabavljate z dragimi denarji in kupujete neke nove odpisane, za nove državljane« (Jožef Jerovšek, 30.12.2003).

»Prav bi bilo, če bi se ta Državni zbor ukvarjal s Slovenci in pa Slovenkami, ki delovnega mesta niso izgubili zaradi sebe, ne pa, da se ta državni zbor aktivno in pa zelo frekventno ukvarja z vprašanji tako imenovanih samoizbrisanih zadnjega pol leta in večji del slovenske politike tako v izvršilni kot zakonodajni veji oblasti je vezano oziroma aktivno vezano na to vprašanje« (Sašo Peče, 25.11.2003)⁶³

»Pa sovraštvo ne veje iz nas .../Odzivi iz klopi./ Radi imamo svoj narod, vendar dejstvo je, da zaradi vas ponovno sedimo na izredni seji in da zaradi vas postajajo izbrisani pop tema, ki ji ni videti konca in ki zamegljuje probleme, ki še kako zadevajo naše ljudi. Hvala lepa« (Majda Zupan, 10.2.2004) .

»Kako je mogoče, da pri teh srhljivih zgodbah teh ljudi, ki se imajo za izbrisane, pozabljamo na srhljive zgodbe Slovenk in Slovencev, državljanek in državljanov te republike, ki so prizadeti v svoji pravici šli na ustavno sodišče in tam dobili zadoščenje. Ampak vi ignorirate njihovo pravico do enakosti pred zakonom /.../ Ali vas prav nič ne zadane, recimo, odločba ustavnega sodišča iz leta 1997, kjer je ustavno sodišče ugotovilo neskladnost z ustavo 10. člena zakona o dohodnini, zaradi neizvzemanja od obdavčenja zneskov, ki jih mora roditelj nameniti preživljanju svojega otroka v smislu življenjskega

⁶³ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 63.

minimuma. Gre za to, da Slovenija, kot dobro vemo, ima od leta 1994 naprej negativno rast, da torej slovenski narod počasi odhaja s tega sveta. Gre torej za eno izredno pomembno stvar za našo nacionalno substanco» (Miha Brejc, 25. 11. 2003).⁶⁴

⁶⁴ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 64.

7.2.3 Diskurz o izbrisanih kot del predvolinega boja

Na tem mestu je potrebno opozoriti na dejstvo, da se je problem izbrisanih obravnaval v času pred volitvami v državni zbor in se zaradi tega v govorih opozicijskih poslancev kaže tudi populizem in izkoriščanje problema izbrisanih v predvolilne namene.⁶⁵ Opozicijski poslanci so se namreč v svojih izjavah zavzemali za zaščito slovenskih interesov in slovenskega (»malega«) človeka in pri tem opozarjali na domače probleme, kot so npr. nezaposlenost in nizka rodnost, katere bi vlada morala najprej reševati ali kot sej izrazil poslanec Sašo Peče:

»Jaz osebno verjamem in prepričan sem, da bi morala biti naloga vseh poslancev in poslank, predstavnikov vlade, da omogočimo kvalitetnejše bivanje v prvotni fazi Slovenkam in Slovencem« (Sašo Peče, 28.10.2003).

Poslanci so pri tem tudi vidno pretiravali in vpletali čustven govor, kar se dobro vidi med drugim tudi v izjavi Jožefa Jerovška: *»...približno dva milijona bo to, 50 tisoč na enega, 50 tisoč tolarjev od dojenčka do tistega, ki komaj zdaj še nekje utripa s svojim srcem in živi«* (Jožef Jerovšek, 30.12.2003). Nacionalizem in nacionalistični diskurz tu nastopata, kot sredstvo v rokah političnih elit za doseg ciljev. Kot pravi Sofradžija (2005) je nacionalistični diskurz, z označevanjem sovražnika kot ogrožajočega elementa zamišljene skupnosti, učinkovito sredstvo za doseganje identifikacije ljudi z oblastjo ter za aktivacijo, organiziranje in mobilizacijo množic. Konstituiranje sovražnikov je v tem kontekstu v veliki meri povezano z političnimi cilji (Sofradžija 2005: 38-39). V boju za volivke in volivce je najmanj tvegano početi to, kar je všeč večini. Kar zavzemanje za zaščito in pravice Slovencev v prvi vrsti vsekakor je. Na drugi strani pa je s tem, ko so bili izbrisani v prevladujočem diskurzu označeni kot sovražniki in grožnja narodovi substanci, postalo dosledno zagovarjanje in uveljavljanje načela enakosti in enakopravnosti v primeru izbrisanih izjemno tvegano početje. To potrjujejo tudi nekatere izjave opozicijskih poslancev, v katerih so bili takratna vlada in koalicijski poslanci zaradi aktivnega reševanja

⁶⁵ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 50, 73.

problema izbrisanih in zavzemanja za njihove pravice označeni kot izkoriščevalci slovenskega naroda ter nasprotniki in izdajalci slovenskih interesov ter Slovencev nasploh.⁶⁶ (strani 68-70)

»...bi rekel samo to, da toliko politikanstva, pa toliko floskul o strpnosti, ljubezni, prijateljstvu, kot sem jih danes slišal, že dolgo nisem slišal. In to govorijo predvsem tisti, ki na vsakem koraku svojega življenja in dela tako rekoč, teptate Slovence in izkoriščate svoj narod. Vprašam tiste, ki zagovarjate ta predlog zakona tako vehementno, kaj je hujšega kot izkoriščati svoj lasten narod. In to počnete vsak dan s tem, ko jim ne zagotavljate, ker imate vse inštrumente v rokah, niti delovnih mest, niti jim ne plačate tistega kar delajo in tako naprej. Skratka, kršenj pravic Slovencev, svojega lastnega naroda - kolikor hočete« (Branko Kelemina 28.10.2003).

»Namesto da bi parlament razpravljajal o morebitni vojni škodi, ki jo je Slovenija utrpela takrat, ko je šlo za agresijo Jugoslovanske armade na Slovenijo, se sedaj pogovarjamo, kako bi Slovenija zagotovila denar nekaterim, ki niso imeli posluha za Slovenijo, niti, da bi postali državljani, ali kakor koli drugače. Celo v tem je mogoče razumeti, da je prizadevanje vladajoče koalicije, da bi se kar najbolj izdatno oddolžili tistim, ki so se celo norčevali v času osamosvojitve ali pred osamosvojitvijo« (Janez Drobnič, 10. 2. 2004).

»Ista miselnost, ki je leta in leta, desetletja in desetletja odličvala slovensko akumulacijo, da so se gradile proge in ceste Beograd –Bar, stadioni po Beogradu in po Prištini. Slovenska metropola pa še danes nima spodobnega stadiona, danes gradimo na kredite avtoceste in še vedno gradimo spodobno narodno in univerzitetno knjižnico. Prej pa se je s slovenskim denarjem naredilo te knjižnice od Prištine do Titograda. Ista miselnost, ki je takrat kradla iz žepov slovenskih davkoplačevalcev, je danes na oblasti« (Janez Janša, 10. 2. 2004).⁶⁷

⁶⁶ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 68-70.

⁶⁷ Povzeto v delu Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 70.

V kontekstu skrbi in zaščite pravic Slovencev ter poudarjanja krivic, za katere bi morala država poskrbeti preden se loteva vprašanja izbrisanih, so poslanci v razpravah javno brali tudi pisma »navadnih« ljudi, kar je posredno služilo kot navidezna legitimacija nacionalističnega diskurza in dokaz podpore za izrečeno.⁶⁸

»Takole pravi gospa iz Kranja: "Več kot 24 let sem imela skromno stanovanje v velikosti 21 kvadratnih metrov. Imam 37,5 let delovne dobe in s 5.10.2002 sem bila upokojena. Imam skromno pokojnino okrog 75.000 sit /.../ Ker so bili moji dohodki minimalna plača in nadomestilo otrok 35.000 sit, nisem mogla plačevati stanarine za stanovanje. Redno sem plačevala televizijo, elektriko in telefon. Če bi plačala še stanovanje, mi ne bi popolnoma nič ostalo, stanovanje je namreč stalo okrog 27.000 sit. 9.12.2003, se pravi prejšnji mesec, so me izselili iz stanovanja /.../ Ali je za nas Slovence Slovenija mačeha? Ravno tako se mi Slovenci počutimo, da smo izbrisani v svoji tako lepi opevani svobodni Sloveniji. Vsaka država naj najprej poskrbi za svoje ljudi, šele potem nudi pomoč tudi drugim. Tu pri nas pa je ravno obratno." Če je to nerelevantno, potem ne vem, kaj je relevantno, gospodje« (Janez Janša, 2.2.2004).

»Glede na pisma, glede na vse ostalo, kar dobivamo, in tudi danes, med to sejo smo dobili nekaj sporočil - tudi sam sem jih dobil - vam bom prebral samo eno, ki je prišlo pred nekaj minutami. "Saj človek ne more verjeti! Kaj pa ostali izbrisani: PCP-ji, špediterji, brezposelni, ki jih je državni zbor izbrisal s parimi besedami, zapisanimi v zakonu. Odvzeli so nam ustavno pravico, ki se ji reče ustavna pravica do dela. S tem se tisoče ljudi pahnili v obup. Zakaj pa za nas niso sprejeli tehničnega zakona?" To so tisti večji problemi, to so tisti resnejši problemi, ki jih, žal, v tej državi ne razrešujemo« (Franc Pukšič, 10.2.2004).

»Gospa iz Novega mesta pravi: "Razpravljate o izbrisanih - najprej naj država povrne sredstva nam, upokojencem, ki ste nam jih ukradli po 161. členu zakona o pokojninskem zavarovanju, in to vsem, ki smo se upokojili v letih od 1996 do 1999." In tako naprej in tako naprej« (Janez Janša, 2.2.2004).

⁶⁸ Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 71.

Nacionalistični diskurz je na tej ravni zaščite slovenskih interesov obče sprejet, saj te izjave delujejo kot naravne, legitimne in celo nevtralne. To je, kot pravi Praprotnik (1999:62): »po eni strani učinek retoričnih strategij, ki vzpostavljajo obča mesta (common places), na katerih bazira "zdrava pamet", po drugi strani pa je nevtralnost tudi znanstveni produkt vselej že producirane hegemonije.« Ta vidik nacionalističnega diskurza lahko razumemo tudi kot nacionalistični ekskluzivizem, ki v slovenskem prostoru ni nekaj novega ali edinstvenega. V tem kontekstu Kuzmanič (2001) tak govor razlaga kot »mijeovski diskurz« in pravi, da:

gre za že vnaprej proizvedeno in neskončno diseminirano žargonsko formo in formulo, ki je bila vse zadnje desetletje v vseh medijih tukajšnjega množičnega poneumljanja ne samo dominirajoča, pač pa tudi nedotakljiva. Mijevska govorica kot žargonska forma javne govorice je pravzaprav tista sveta krava, brez katere se tukaj več sploh ne da javno govoriti. Še več, je tako zelo totalizirajoča in totalitarna, da se sploh več ne da misliti, denimo, začetka tega ali onega TV dnevnika, tega ali onega novinarskega poročila ali komentarja... ne da bi tako ali drugače trčili vanjo. Govorimo o cementu, o ključnem vezju tukajšnje javnomnenjske srenje nasploh, o nekakšni točki resnice, s katero obče proizvajajoči diskurz Nas in našosti stoji in tudi pade (Kuzmanič 2001: 58).

Za konec bi opozoril še na dve izjavi, ki sicer nista neposredno povezani z izbrisanimi, potrjujeta pa tezo, da je bil parlamentarni diskurz znotraj razprave o izbrisanih nacionalističen in poleg tega tudi del širše predvolilne strategije.

»Saj zato pa so referendumi, ko ljudje vidijo, da obstaja nek tak kaos, kot ste ga ustvarili, je potrebna odločitev na referendumu. Pa ne gre samo za vdove in otroke, ki so ostali brez očetov, ampak gre tudi za, recimo, naše fante, jim jaz pravim. To so bili pripadniki slovenske vojske, teritorialne obrambe, ki so bili seveda takrat zelo srčni in so se zelo izpostavili. In v prvem obdobju so tudi zelo dobro opravljali svoje naloge v vojnem času in potem kasneje« (Miha Brejc, 30.12.2003).

»Tudi to, kar je na začetku seje poskušal narediti kolega Barovič, da bi se ta državni zbor z minuto molka poklonil Ivanu Starini, človeku, ki je bil ranjen leta 1991, ko je branil radijski in televizijski oddajnik na Kumu in je bil praktično vse od takrat do sedaj nepokreten, delno brez zavesti, takšen je umiral 13 let, odlikovanec z najvišjim državnim odlikovanjem, znakom svobode in je to bilo nekako zavrnjeno, mislim, da veliko govori o stanju duha v tej državi« (Janez Janša, 10.2.2004).

Anderson (1998: 16-19) razlaga, da so ideološki mehanizmi v nacionalističnem diskurzu tudi različni simboli, čaščenje velikih zmag in ceremonialno spoštovanje, ki se javno izkazuje različnim narodnim junakom. Preko ohranjanja spomina na pomembne zgodovinske dogodke nekega naroda, se usoda spremeninja v kontinuiteto ter slučaju da smisel in tako se krepi občutek o povezanosti naroda. V tem kontekstu sta tudi izjavi poslancev SDS, ki opominjata na pomembnost tistih, ki so se žrtvovali za Slovenijo v času osamosvojitvene vojne in opozarjata neustrezen odnos do njih. Govora sta, zaradi izbora besed in same vsebine, precej čustvena in kot taka apelirata na nacionalno zavest ljudi.

SKLEP

Tako kot Čuček⁶⁹ sem analiziral parlamentarne razprave o izbrisanih izhajajoč iz teoretičnih predpostavk kritične analize diskurza. Razprave sem obravnaval kot diskurzivni dogodek na ravni družbenih praks in pri tem uporabil interdisciplinaren pristop kot ga v svojih delih predlaga Norman Fairclough(1995). Znotraj parlamentarnega diskurza o izbrisanih sem se osredotočil na nestrpen in nacionalistični diskurz ter se pri analizi oprl na teoretične koncepte nestrpnosti in nacionalizma. Ta diskurz je bil, v okviru razprav namenjenih reševanju problematike izbrisanih, prevladujoč, saj so poslanci opozicijskih strank (skupaj s SLS) v razpravah prevladovali z izjavami, ki so vsebovale elemente nestrpnosti in nacionalizma. To dokazuje tudi dejstvo, da so spregovorili skoraj dvakrat toliko besed kot poslanci strank vladne koalicije. Poleg tega pa je bila analiza nacionalističnega in nestrpnega diskurza z vidika kritične analize diskurza tudi najbolj relevantna. Cilj KAD je namreč z analizo odkrivati in pojasnjevati vloge diskurza pri diskriminaciji in vzdrževanju neenakih odnosov moči v družbi ter tako prispevati k družbenim spremembam (Fairclough, Wodak 1997).

Tako kot tudi Čuček⁷⁰ bi v tem lahko iskal tudi pomanjkljivosti pričujoče analize, saj z osredotočanjem na samo en diskurz, ne predstavljam celotne slike parlamentarnega diskurza o izbrisanih. Tako ne morem trditi, da so vsi poslanci predstavljali izbrisane v negativni luči. Kot protiutež nestrpnemu in nacionalističnemu diskurzu bi tako lahko izpostavil diskurz o človekovih pravicah, ki se je pogosto pojavljal v državnozbornskih razpravah o izbrisanih. Bistven vsebinski del argumentativnih strategij dela koalicijskih poslancev, ki so se zavzemali za sprejetje zakonov in s tem dokončno rešitev problema izbrisanih, je bilo namreč ravno nujnost upoštevanja odločbe ustavnega sodišča in spoštovanja človekovih pravic.

⁶⁹ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 2.

⁷⁰ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 52,67.

Tako kot Čuček⁷¹ sem skozi analizo parlamentarnega diskurza o izbrisanih sem prikazal kako so nekateri slovenski poslanci v svojih govorih predstavljali izbrisane, kakšne lastnosti in vloge so jim pripisovali in tako ustvarjali njihovo podobo v javnosti. Za del slovenske politike je bila tako razprava o izbrisanih pravzaprav razprava o nesprejemljivih političnih stališčih in negativnih osebnostnih lastnostih. Tako so bili izbrisani stereotipno označeni kot izdajalci, vojni agresorji, kriminalci, špekulanti, oficirji JLA ipd., kar je skupaj z žaljivim in zasmehovalnim jezikom nekaterih poslancev, ki so izbrisane so naslavljali z izrazi kot so »samoizbrisani«, *odpisani* in celo »izmečki«, predstavljalo jedro nestrpnega diskurza. Eden izmed poslancev pa je izbrisane označil kot ilegalce in dejal, da bi jih morali že davno izgnati.

Strategija stereotipizacije je bila, s črno belim slikanjem in tako ustvarjanjem dveh nasprotujočih si skupin – »mi« in »oni«, uporabljena tudi kot osnova za nacionalistični diskurz. Izbrisani so bili v poslanskih razpravah označeni kot neloyalni tujci in kot taki tudi sovražniki slovenske države. Izbrisanim je bilo očitano sovraštvo za nazaj, kot agresorjem v času osamosvojitvene vojne, in za zdaj, ker zahtevajo odškodnino in popravo krivic ter s tem, po besedah nekaterih poslancev, blatijo slovensko državo. Obenem so bili izbrisani prepoznani tudi kot grožnja slovenski narodni substanci saj naj bi ogrožali našo kulturo, vrednote, jezik in socialno blaginjo ter celo izničevali slovensko osamosvojitvev. Poleg tega pa so se v nekaterih izjavah pojavljali tudi elementi ksenofobije in rasizma, saj so bili tujci s področja nekdanjih jugoslovanskih republik označeni kot v Sloveniji nezaželeni oziroma kot »vse tisto, kar se Evropa trudi, da bi spravila ven« (Zmago Jelinčič Plemeniti 30.12.2003).

V parlamentarnem diskurzu se je hkrati s prepoznavanjem izbrisanih kot sovražnikov Slovenije krepila tudi ideja o pomembnosti in ljubezni do slovenskega naroda. To se je pokazalo predvsem z zavzemanjem za pravice in zaščito v prvi vrsti Slovencev, katere na eni strani ogrožajo izbrisani, na drugi strani pa celo lastna vlada. V tem kontekstu je potrebno poudariti tudi dejstvo, da so se razprave o izbrisanih odvijale v predvolilnem letu

⁷¹ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 2, 52, 73, 76.

pred državnozbornimi volitvami jeseni 2004, kar je vsekakor vplivalo na diskurz, ki se je oblikoval v parlamentu.⁷² To je posredno razvidno že iz dejstva, da so v razpravah kot govorniki prevladovali opozicijski poslanci in da so bile v okviru naknadnega zakonodajnega referenduma, ki so ga predlagali, sklicane štiri od skupno osmih sej, ki jih obravnavam v okviru te analize. Z vsebinskega vidika lahko zgoraj opisani nacionalistični in nestrpen diskurz razumemo tudi kot populističen in s tem kot del širše predvolilne strategije, saj so opozicijski poslanci z ustvarjanjem sovražnikov in ogrožajočega elementa poenotili slovenski narod in se hkrati zavzeli za interese ter pravice Slovencev in Slovenk. Na drugi strani pa so skušali očrniti vlado in koalicijske poslance ter jih označili kot nasprotnike in izdajalce slovenskega naroda. Med drugim je posledica tega tudi dejstvo, da je zavzemanje za pravice izbrisanih postalo politično tvegano početje, kar je še dodatno razširilo manevrski prostor ideologijam izključevanja.

Iz zgoraj povedanega lahko sklenem, da sem v veliki meri potrdil vse zastavljene hipoteze. Parlamentarni diskurz je bil nestrpen in nacionalističen, v nekaterih izjavah pa je bilo moč prepoznati tudi elemente ksenofobije in rasizma. Hkrati pa so poslanci parlamentarne razprave, namenjene reševanju problema izbrisanih, izkoriščali za predvolilni boj oziroma pridobivanje volivcev. Vse to je vplivalo na podaljševanje neustavnega stanja in problem izbrisanih še danes ni rešen.

Kot ugotavlja tudi Čuček⁷³ je glavni problem predvsem dejstvo, da se tak diskurz ni pojavil na kakšnem anonimnem spletnem forumu, ampak se je oblikoval kar znotraj parlamenta, zakonodajnega organa in ene izmed najpomembnejših institucij moderne demokratične države. Poslanci so z nestrpnim in nacionalističnim diskurzom tako legitimirali negativen in nestrpen odnos do izbrisanih, predstavljali meje sprejemljivega govorjenja ter legitimirali diskriminacijo, ki se je zgodila ob izbrisu in jo celo javno opravičili. S tem je postal nestrpen govor vsakdanji, pričakovan ter normalen in tistemu, ki ga uporablja, se ni več potrebno bati, da bi mu vzel del politične moči.

⁷² Tako tudi Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 73,74.

⁷³ Čuček, T., »Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav«, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf, str. 74.

Kot pravi Kozinc (2005: 102) bo šele potrebno kritično ovrednotiti zgodovino nastanka samostojne države Slovenije, predvsem njen »zmagoviti« diskurzivni okvir. V zgodovino Slovenije bo treba vpisati 18.305 izbrisanih ljudi iz registra stalnega prebivalstva, ki se je zgodil skoraj istočasno z zmago demokracije, načel pravičnosti in človekovih pravic. Obenem pa bo treba v zgodovino vpisati tudi poglavje o nacionalizaciji slovenske družbe in njenih učinkih, drugače bomo lahko še naprej trdili, da so nacionalizem in ksenofobija ter nestrpnost in sovražni govor povsem vsakdanji in normalni pojavi.

LITERATURA IN VIRI

1. Alter, Peter (1991): Kaj je nacionalizem? V Rudi Rizman (ur.): *Študije o etnonacionalizmu*, 212-238. Ljubljana: Krt.
2. Bernik, Ivan; Malnar, Brina in Toš, Niko (1995): Protislovja instrumentalnega razumevanja demokracije. *Teorija in praksa* 32(7-8), 574-589.
3. Bernik, Ivan (1997): *Dvojno odčaranje politike: sedem socioloških razprav o nastajanju postsocialističnih družb*. Ljubljana: FDV.
4. Benedict, Anderson (1998): *Zamišljene skupnosti. O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
5. Dedič, Jasminka (2003): Diskriminacija v postopkih pridobivanja slovenskega državljanstva. V Jasminka Dedič (ur.): *Izbrisani. Organizirana nedolžnost in politike izključevanja*, 23-48. Ljubljana: Mirovni inštitut.
6. Dedič, Jasminka (2003): Kronologija izbrisa. V Jasminka Dedič (ur.): *Izbrisani. Organizirana nedolžnost in politike izključevanja*, 141-145. Ljubljana: Mirovni inštitut.
7. Čuček, Tina (2005): *Diskurzi o izbrisanih v slovenskem parlamentu. Analiza parlamentarnih razprav*, objavljeno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Cucek-Tina.pdf
8. Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. New York: Longman Publishing.
9. Fairclough, Norman in Wodak, Ruth (1997): Critical Discourse Analysis. V Dijk van, Teun (ur.). *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Volume 2*. London: Sage Publications.
10. Gellner, Ernest (1991): Nacionalizem. V Rudi Rizman (ur.): *Študije o etnonacionalizmu*, 212-238. Ljubljana: Krt.
11. Giddens, Anthony (1991): Nacionalna država, narod, nacionalizem. V Rudi Rizman (ur.): *Študije o etnonacionalizmu*, 212-238. Ljubljana: Krt.
12. Jalušič, Vlasta (2001): Ksenofobija ali samozaščita. V Brankica Petković (ur.): *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 01*, 12-43. Ljubljana: Mirovni inštitut

13. Jalušič, Vlasta (2003) : Organizirana nedolžnost. V Jasminka Dedić (ur): *Izbrisani. Organizirana nedolžnost in politike izključevanja*, 7-22. Ljubljana: Mirovni inštitut.
14. Kozinc, Nina (2005): Nekateri elementi strukturne nestrpnosti v Sloveniji. V Vesna Leskošek (ur.): *Mi in Oni. Nestrpnost na Slovenskem*, 97-110. Ljubljana: Mirovni inštitut.
15. Krivic, Matevž (2003): Post scriptum. V Jasminka Dedić (ur): *Izbrisani. Organizirana nedolžnost in politike izključevanja*, 145-151. Ljubljana: Mirovni inštitut.
16. Kuhar, Roman (2002): Diskurzi o homoseksualnosti: primer časopisnega in revijalnega poročanja v Sloveniji od 1970 do 2000. Magistrsko delo. Ljubljana: FDV,
17. Kuzmanič, Tonči (1999): *Bitja s pol strešice. Slovenski rasizem, šovinizem in seksizem*. Ljubljana: Open Society Institute – Slovenia.
18. Kuzmanič, Tonči (1994): Postsocializem in toleranca ali Toleranca je toleranca tistih, ki tolerirajo-ali pa ne! Časopis za kritiko znanosti 164-165, 165-183.
19. Kuzmanič, Tonči (2001): Rasizem in ksenofobija, ki da ju v Sloveniji ni. V Brankica Petković (ur.): *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 01*, 56-77. Ljubljana: Mirovni inštitut
20. Kuzmanič, Tonči (2003): Ksenofobija v nekdanji SFR Jugoslaviji in v postsocialistični Sloveniji. V Roman Kuhar, Tomaž Trplan (ur.): *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 02*, 14-33. Ljubljana: Mirovni inštitut.
21. Leskošek, Vesna (2005): Uvod: med nestrpnostjo in sovraštvom. V Vesna Leskošek (ur.): *Mi in Oni. Nestrpnost na Slovenskem*, 9-20. Ljubljana: Mirovni inštitut.
22. Marczevska-Rytko, Maria (2002): The problem of xenophobia in the context of populism and european enlargement. V: Mojca Pajnik (ur.): *Nation-State and xenophobia*, 73-88. Ljubljana: Mirovni inštitut.
23. Mekina, Borut (2004): Izbrisani, prvi polčas: Odločna zmaga desnice. V Roman Kuhar, Sabina Autor, Tomaž Trplan (ur.): *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 03*, 56-70. Ljubljana: Mirovni inštitut.
24. Mencin Čeplak, Metka (2005): Referendum proti načelu enakosti pred zakonom. V Vesna Leskošek (ur.): *Mi in Oni. Nestrpnost na Slovenskem*, 111-130. Ljubljana: Mirovni inštitut.
25. Nastran Ule, Mirjana (1994): Temelji socialne psihologije. Ljubljana: Znanstveno

in publicistično središče.

26. Praprotnik, Tadej (1999): *Ideološki mehanizmi produkcije identitet*. Ljubljana: ISH in ŠOU
27. Reardon, Betty A. (1997): *Tolerance – the threshold of peace*. Paris: Unesco
28. *Slovar slovenskega knjižnega jezika 2002*. Ljubljana: DZS
29. Sofradžija, Salima (2005): Xenophobia as Political Fact: Contemplating Xenophobia in a Political Philosophy Framework. V: Mojca Pajnik, Tonči Kuzmanić (ur.): *Nation-States and Xenophobias in the Ruins of Former Yugoslavia*, 35-42. Ljubljana: Mirovni inštitut.
30. Torfing, Jacob (1999): *New Theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*. Oxford: Blackwell.
31. Ule, Mirjana (2005): Predsodki kot mikroideologije vsakdanjega sveta. V Vesna Leskošek (ur.): *Mi in Oni. Nestrpnost na Slovenskem*, 21-40. Ljubljana: Mirovni inštitut.
32. Weiss, Gilbert in Woodak, Ruth (2003): Introduction: Theory Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis. V: Gilbert Weiss in Ruth Woodak (ur.): *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity*. Palgrave Macmillan, New York.
33. Zorn, Jelka (2003): Politike izključevanja v nastajanju slovenske državnosti. V Jasminka Dedić (ur.): *Izbrisani. Organizirana nedolžnost in politike izključevanja*, 85-140. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Magnetogrami/dobesedni zapisi sej državnega zbora:

1. Trideseta redna seja DZ (28.10.2003): Prva obravnava predloga Zakona o stalnem prebivanju tujcev z državljanstvom drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji, ki so imeli na dan 23.2.1990 in 25.2.1992 v Republiki Sloveniji prijavljeno stalno prebivališče.
2. Nadaljevanje 30. redne seje DZ (29.10.2003): Obravnava predloga Zakona o izvršitvi 8. točke odločbe Ustavnega sodišča Republike Slovenije, skrajšani postopek.
3. Nadaljevanje 31. redne seje DZ (25.11.2003): Ponovno odločanje o Zakonu o izvršitvi 8. točke odločbe Ustavnega sodišča Republike Slovenije ST. U-1-246/02-28.
4. Osemintrideseta izredna seja DZ (30.12.2003): Obravnava zahteve za razpis naknadnega zakonodajnega referenduma o Zakonu o izvršitvi 8. točke odločbe Ustavnega sodišča Republike Slovenije.
5. Devetintrideseta izredna seja DZ (2.2.2004): Druga obravnava predloga Zakona o stalnem prebivanju tujcev z državljanstvom drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji, ki so imeli na dan 23. 12. 1990 in 25. 1992 v Republiki Sloveniji prijavljeno stalno prebivališče.
6. Devetintrideseta izredna seja DZ (2.2.2004): Obravnava Odloka o razpisu naknadnega zakonodajnega referenduma o Zakonu o izvršitvi 8. točke odločbe Ustavnega sodišča Republike Slovenije.
7. Štirideseta izredna seja DZ (10.2.2004): Obravnava predloga Odloka o spremembah odloka o razpisu naknadnega zakonodajnega referenduma o Zakonu o izvršitvi 8. točke odločbe Ustavnega sodišča Republike Slovenije.
8. Štirideseta izredna seja DZ (10.2.2004): Obravnava predloga sklepa o zahtevi, da Ustavno sodišče odloči, ali je vsebina zahteve za razpis predhodnega zakonodajnega referenduma o zakonu o stalnem prebivanju tujcev z državljanstvom drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji, ki so imeli na dan 23.12.1990 in 25.2.1992 v Republiki Sloveniji prijavljeno stalno prebivališče, kot izhaja iz pobude, ki sta jo v imenu volivk in volivcev vložila predsednik SDS Janez Janša in predsednik Nove Slovenije Dr. Andrej Bajuk, v nasprotju z Ustavo Republike Slovenije.

